

Türkiye’de Kelâm İlmine Dair Sempozyumlar: Genel Bir Değerlendirme

Mustafa Selim YILMAZ*

Giriş

Kelâm ilmi, İslâmi disiplinler arasında önemli bir konuma sahiptir. Bu önemi, Hz. Peygamber sonrasında Müslümanların karşılaşmış oldukları temel problemlere yaklaşımlarının teşekkülünde oynadığı rolde görmek mümkündür. Bu problemler, “mürtekeb-i kebire” sorunsalında olduğu gibi, Müslümanların kurmuş oldukları toplumların kaderini tayin edecek derecede ciddi bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla günün sorunlarına kifâyetle cevap verebilecek ve konuyu sistemli bir şekilde ortaya koyabilecek bir usûl, daha ilk zamanlarından beri ümmetin geleceğine doğru bir yön vermek adına işlevsel bir yapıya sahip olmuştur. İşte kelâm ilmi, böyle yoğun, karmaşık ve durmadan değişen bir süreçte ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bizâtihi hayatın merkezinde yer almış ve bu önemini tarihin hiçbir döneminde kaybetmemiştir. Hatta ilk büyük fetihlerin hemen akabinde karşılaşılan kadîm Roma, Mısır, İran gibi medeniyetlerin müntesipleriyle iletişim, anlama, tartışma ve etkileşim süreçlerinde, felsefeyle karşılaşma ve temessül edilmesi döneminde ve son olarak sömürge faaliyetleri neticesinde Müslümanların yaşamış oldukları buhranda kelâm, vazgeçilmezliğini daima hissettirmiştir. Kelâm ilmi, bir taraftan Müslümanların düşünsel parametrelerini, bunların sorunlara yaklaşım tarzlarına bakarak açıklarken diğer yandan da İslâm toplumunun kendi bünyesine kattığı köklü öteki düşüncelere karşı İslâm’ın inanç esaslarını savunmuştur. Bu noktada da İslâm’ın dayandığı Kur’ân ve Hz. Muhammed temelinde hareket eden cedelci bir üslubu, kendisine kimlik olarak seçmiştir.¹ Genel hatlarıyla özetlenmeye çalışılan bu bağlamı, kelâmın almış olduğu isimlerden de müşâhede etmek mümkündür.

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Geniş bilgi için bkz. H. Austryn Wolfson, *Kelam Felsefeleri, Müslüman-Hıristiyan-Yahudi Kelamı*, İstanbul: Kitabevi, 2001; A. Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelam’a Giriş*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

İman esaslarını konu edinmesi bakımından “*Akâid*”, bu esasları kendine has metotları çerçevesinde açıklaması nedeniyle “*Usûlu'd-Din*”, Allah'ın birliği ve sıfatlarından bahsetmesi açısından “*Tevhid ve Sıfat İlmi*”, dinin asıllarından söz etmesi sebebiyle “*Fıkh-ı Ekber*”, düşünceye ve akıl yürütmeye önem vermesi sebebiyle “*İlm-i İstidlâl ve Nazar*” ve son olarak Kur'ân-ı Kerîm'den hareket etmesi ve İslâm dininin temel esaslarını savunması bakımından da “*Kelâm*” isimlerini almıştır.² Ayrıca bu önemi nedeniyle de “*Eşref-i Ulûm*” olarak nitelendirilmiştir.³

Seçilmiş kavim ile Yehova arasındaki ilişkiyi açıklamayı prensip edinen Yahudi Teolojisi ile kurtarıcı yönüyle Tann'nın Hz. İsa'ya enkarnе olduğu temeline dayanan ve bunu ispatlamaya çalışan Hıristiyan Teolojisinden farklı olarak Kelâm, daha şümûllü ve Müslümanlara has bir ilim dalıdır.⁴ Bunu, kelâmdaki varlığa ilişkin akli tasniften de anlamak mümkündür: “*Vâcibu'l-vücûd*”, “*mümkinu'l-vücûd*” ve “*müstahîlu'l vücûd*”.⁵ Varlığa konu olan ne varsa tümü, kelâmın konusudur. Dolayısıyla Kelâm, insanın varlığa ilişkin sistemli düşüncesini ve algısını inşa eden bir disiplindir ve her şeye dair bir sözü vardır. İşte böylesine geniş bir alana sahip bu disipline dair geçmişten günümüze birçok araştırma yapılmış ve eser te'lif edilerek önemli bir birikim oluşturulmuştur. Bu birikimin anlaşılması ve ayrıca dinin asıllarından hareketle geçmişte ortaya konulan gayretlerde olduğu gibi bugün de Müslümanların karşılaşmış oldukları sorunlara ma'kûl çözüm önerileri sunmak amacıyla ülkemizde bir dizi sempozyumlar düzenlenmiştir ki söz konusu bilimsel etkinliklerin konu edilmesi bu çalışmanın temel hedefidir.

Bu çalışma, yukarıda alanı ve önemi açıklanan kelâm ilminin sınırları gözetilerek geniş tutulmuştur. Buna göre Türkiye'de düzenlenen sempozyumlar beş temel başlık altında ele alınmıştır. İlk başlık “*İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantıları*”dır. Temel amacı, ülke çapındaki kelâm mütehassıslarını bir araya getirmek, tecrübe ve birikimlerini paylaşmak, güncel problemleri kelâmî usûllere göre değerlendirmek ve çözüm önerileri üretmek ve hali hazırda İlahiyat Fakültelerindeki gerek lisans gerekse de lisansüstü düzeydeki Kelâm eğitim ve öğretimini müzakere ederek geleceğe ilişkin doğru perspektifler geliştirmek olan bu toplantılar, ilahiyat disiplinleri arasında gerçekleştirilen koordinasyon toplantılarının en köklü ve devamlı olanıdır. Dolayısıyla başlı başına bir başlık altında ele alınması zaruriyet arz etmektedir. İkinci başlık “*Kelâm Konuları Ana Temalı Sempozyumlar*”dır. Burada da kelâmın ana konularına hasredilmiş

2 Bkz. Kılavuz, a.g.e., s. 387-405; Bekir Topaloğlu ve İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, s. 21 v.d.

3 Bkz. Sadeddin et-Teftezânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, tah. Abdurrahman Umeyra, Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1998, c. 1, s. 175 v.d.

4 Mustafa Selim Yılmaz, *Kumran Yazmalarının Ahit Geleneği Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, İstanbul: Ayışığıkitapları, 2013, s. 77 v.d.

5 Bkz. et-Teftezânî, a.g.e., c. 1, s. 457 v.d.

bilimsel toplantılar temel alınmıştır. Üçüncü başlık olarak “*Kelâm Konularının Alt Başlık Olarak Yer Aldığı Sempozyumlar*” tercih edilmiştir. Bilindiği üzere, temel İslâmî disiplinlerin her ne kadar kendine has üslup, metot ve çalışma alanları olsa da ortak noktaları da vardır. Örneğin Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber, bütün disiplinlerin temel konularından olduğundan aralarında bir içiçelik durumu söz konusudur. Dolayısıyla hadîs veya felsefe merkezli bir sempozyumda konunun kelâmî boyutuna da yer verildiği müşahede edilmektedir. Örneğin Hz. Peygamber’in dindeki konumunun tartışıldığı bir hadîs sempozyumu doğrudan kelâmın da konuya dâhil edilmesini getirmektedir. Bu nedenle, bu bilimsel etkinliklerin de mevzubahis edilmesi gerekli görülmüştür. Dördüncü başlık ise “*Kelâm Ekolleri Ana Temalı Sempozyumlar*”dır. Mevcut kelâmî literatürün, tedvîn döneminde ortaya çıkan ve gelişmeye devam eden Ehl-i sünnet ve Şîa gibi düşünce ekolleri tarafından şekillendirildiği izahıtan vârestedir. Bu bağlam dikkate alınarak böyle bir başlığa yer açılmıştır. Beşinci ve son olarak “*Kelâm Âlimleri Ana Temalı Sempozyumlar*” başlığı yer almaktadır. Bu başlık altında da İslâm düşünce tarihimizde kelâmcılığın ön plana çıkmış âlimlerimiz adına düzenlenen sempozyumlar dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada doksanın üzerinde sempozyum söz konusu edilmektedir. Dolayısıyla bu bilimsel toplantıları geniş ölçüde değerlendirmek makalenin boyutlarını aşmaktadır. Temel hedef, en azından genelde bilim dünyasını özelden ise Kelâm ilmiyle iştiğal eden camiayı bu ilmî faaliyetlere ilişkin olarak ana hatlarıyla bilgilendirmektir. Bu nedenle betimleyici bir usul tercih edilmiştir.

I. İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantıları

1. “İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Elemanları ve İlmî Çalışmaları”, 28-29 Haziran 1996, Konya.

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin⁶ ev sahipliğinde düzenlenen bu toplantı ile her yıl ülkemiz çapındaki üniversitelerin İlahiyat Fakültelerinde çalışan Kelâm öğretim elemanlarının bir araya gelmeleri kararlaştırılmıştır. Bir kitap halinde yayımlanan bu toplantının kitapçığında o zamanki sayısıyla on yedi İlahiyat Fakültesindeki akademik personel ve çalışmaları hakkında bilgi verilmesine ayrılmış ve Kelâm Anabilim Dallarında yapılan tezler ve çalışmalar söz konusu edilmiştir.⁷

2. “İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyonu Toplantısı-II”, 27-28 Haziran 1997, İstanbul.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda altı oturum halinde gerçekleştirilmiş olup,

6 Günümüzde bu fakülte, Necmettin Erbakan Üniversitesi’nin bünyesinde yer almaktadır.

7 Komisyon, *İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Elemanları ve İlmî Çalışmaları*, Konya: İlahiyat Fakültesi Basımevi, 1997.

toplantı bildirimleri, konuşmalar, müzakereler ve değerlendirmeler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁸ Temel olarak Konya’da düzenlenen ilk toplantıda alınan kararların uygulanması ve sonuçları ile lisans ve lisansüstü Kelâm eğitim-öğretiminin durumu ele alınmıştır. Bunun yanında kelâmın hadîs, tasavvuf ve felsefeyle olan ilişkisi, diğer dinlerin kelâm ilmine konu olması, günümüz Türkiye’inde dinî akımlar ve din aleyhtarları yazarlar, modern düşüncede bu ilmin yeri ve yöntem tartışmaları, yeni bir kelâm ilmi ile ilgili kritiklerin temel paradigmaları ve eğitim-öğretim sürecindeki problemlere dair tebliğler sunulmuştur. Toplantı değerlendirme ve kapanış konuşmaları ile sona ermiştir.

3. Toplantı, 1998, Kayseri.

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir.⁹

4. “Kelâm’ın İşlevselliği ve Günümüz Kelâm Problemleri”, 24-25 Eylül 1999, İzmir.

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde birisi açılış olmak üzere toplamda dört oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyum bildirimleri, müzakereleri ve konuşmaları kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁰ Birinci oturumda; çağımızdaki i’tikâdî sapmalar ve çözüm önerileri, günümüz Türkiye’inde kelâmın yeri ve sorunları, yeniden inşa sürecinde karşılaşılan prensip ve muhteva sorunları ve klasik ilimler tasnifinin sorunları ile kelâmın konumu hususları ele alınmıştır. İkinci oturumda; M. Şerafeddin Yaltkaya (1880-1947) örneğinde sosyal kelâm, söz konusu ilmin işlevselliği, bu bağlamda ortaya çıkan problemler ve nedenlerine ilişkin mülâhazalar gündeme gelmiştir. Son oturumda ise bir kaynak olarak internet kullanımının kelâmın işlevselliğine olabilecek etkileri, bu ilme yönelik tenkitler ile kelâm ve kelâmcı tipolojisi ele alınmıştır.

5. “Kelâm’da Bilgi Problemi Sempozyumu”, 15-17 Eylül 2000, Bursa.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ev sahipliğinde ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyum bildirimleri ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹¹ İlk oturumda; Seyfüddin el-Âmidî (ö. 631/1233) örneğinde bazı kelâmcıların bilgi teorileri, Kur’ân bağlamında bilgi ve değeri ile bilgi teorisinin mahiyetinin kelâm açısından değerlendirilmesi söz konusu edilmiştir. İkinci oturumda; haber-i vâhidin bilgi değeri

8 Komisyon, *İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı-II*, İstanbul: İFAV, 1998.

9 Toplantı dokümanları yayımlanmadığı ve her hangi bir bilgiye ulaşamadığı için, söz konusu bilimsel etkinliğin gerçekleştirilmesinden öte bir şey söylemek mümkün olamamıştır.

10 A. Bülent Ünal ve A. Bülent Baloğlu (haz.), *Kelâm’ın İşlevselliği ve Günümüz Kelâm Problemleri (Sempozyum)*, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000.

11 Orhan Ş. Koloğlu ve U. Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz (eds.), *İlahiyat Fakülteleri V. Kelâm Anabilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri ve Koordinasyon Toplantısı ve Kelâm’da Bilgi Problemi Sempozyumu*, Bursa: Arasta Yayınları, 2003.

Ebü’ Mansûr Muhammed el-Mâtürîdî es-Semerkindî (ö.333/944) ve Ebü’l-Hasen Kâdî’l-Kudât Abdülcebbâr el-Hemedânî (ö. 415/1025) örneğinde ele alınmış ve kelâmı dokunulamaz bilgi alanları konusu tartışılmıştır. Üçüncü oturumda; kelâm epistemolojisinde aklın değeri, fonksiyonu ve Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed er-Râzî’ye (ö. 606/1210) göre nazari bilgi konuları irdelenmiştir. Dördüncü oturumda; iman, bilgi, inanç önermelerinin bilgisel değeri, kelâm istidlal yönteminin problematik yönü ve Mu’tezile’nin ahlak anlayışında değerlerin bilginin nesnesi olması bakımından ele alınması gibi konular ele alınmıştır. Beşinci oturumda; Ebü’l-Muîn Meymûn en-Nesefî’ye (ö. 508/1115) göre iman–bilgi ilişkisi, yakîn ve i’tikâd kavramları, kelâmcılar ile filozofların ilim anlayışlarının karşılaştırılması ve Muhyiddin İbnu’l-A’rabî’yle (ö. 638/1240) Ebü Hâmid Muhammed el-Gazzâlî’nin (ö. 505/1111) keşf metodu konuları dile getirilmiştir. Sempozyum, değerlendirme oturumu ile tamamlanmıştır.

6. “Günümüz İnanç Problemleri Sempozyumu”, 07-09 Eylül 2001, Erzurum.

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde birisi açılış olmak üzere toplamda altı oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, toplantı bildirimleri ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹² İlk oturumda; nübüvvet bağlamında İslâm mesajına direniş bakımından dini yozlaştıran akımlar ile hatm-i nübüvvetle ilgili bazı meseleler, problematik bir alan olarak metafizik ve ezeli bilgi anlayışında ortaya çıkan problemler tahlil edilmiştir. İkinci oturumda; modern dönemlerde kelâmın karşılaştığı sorunlar, iman ve objektivite konuları tartışılmıştır. Üçüncü oturumda; günümüz inanç ve i’tikâd problemleri, okültist eğilimlerin dinsel inançları yozlaştıran etkileri ve kader inancının insan hayatındaki yeri irdelenmiştir. Dördüncü oturumda; modernleşme ve sekülerleşmenin teolojik açıdan analizi, şehirleşme anlayışının inanç dünyasına olan etkileri ile günümüz Türkiye’sindeki inanç problemlerinin tarihsel açıdan değerlendirilmesi söz konusu edilmiştir. Son oturumda ise siyasal İslâm söylemi, Tâlibân örneğinde ele alınmış olup, inancın sloganlaştırılması, Ehl-i sünnet dışındaki Müslüman grupların yaşamış oldukları inanç sorunları, Nusayrîlerin Tanrı tasavvurları ve tenâsüh anlayışları ve ayrıca hukuk–kelâm ilişkisine temas edilmiştir.

7. “Bir Kelâm Problemi Olarak Din–Dünya İlişkisi”, 06-08 Eylül 2002, Çorum.

Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin¹³ ev sahipliğinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğler ve müzakereler sonuç bildirgesiyle beraber bir kitap halinde yayımlanmıştır.¹⁴ Dokuz tebliğin sunulduğu sempozyumda; geleneğimizde dünya

12 Komisyon, *Günümüz İnanç Problemleri, İlahiyat Fakülteleri Kelam Anabilim Dalı Sempozyumu*, Erzurum: Aktif, 2002.

13 Günümüzde bu fakülte, Hitit Üniversitesi’nin bünyesinde yer almaktadır.

14 Komisyon, *Bir Kelam Problemi Olarak Din–Dünya İlişkisi, İlahiyat Fakülteleri Kelam Anabilim Dalı VII. Eğitim – Öğretim Meseleleri Koordinasyonu Toplantısı ve Sempozyumu*, Çorum: GÜ İlahiyat Fakültesi Yay., 2003. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. ➔

hayatı mefhumuna ilişkin anlayışlar, dünya–ahiret kavramları, gerçek ile tarihsel din anlayışları, dinî bilginin alanı, modern dünyada dinin yeri, otokrat Tanrı tasavvuru, İslâm, bilim ve sekülerleşme, nedensellik ve hissî mu'cizenin imkânları ve din–dünya ilişkisinin Kur'ân'dan hareketle ele alınması konuları tartışılmıştır.

8. “Bir Kelâm Problemi Olarak Dini Otorite”, 12-13 Eylül 2003, Rize.

Karadeniz Teknik Üniversitesi¹⁵ Rize İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde üçü açılış, değerlendirme ve planlama olmak üzere toplamda sekiz oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, toplantı bildirimleri, müzâkereler ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁶ İlk oturumda Kur'ân-ı Kerîm ile Yahudi ve Hıristiyan geleneklerinde dinî otorite konuları ele alınmıştır. İkinci oturumda; Hz. Peygamber'in dindeki yeri, nasslara göre otorite kavramı ve dinî bir otorite olarak Selef fikri tahlil edilmiştir. Üçüncü oturumda; bilginin imkânı açısından dinî otorite, bunun meşrû'iyet zemini ve İmam Gazzâlî'ye göre imâmet ve siyasal egemenlik sorunu tartışılmıştır. Dördüncü oturumda; Şîî dini anlayışta otoritenin yeri, bunun metafiziksel ve epistemolojik temelleri, günümüze yansımaları, Alevî geleneğinde dinî bir otorite olarak dede tipolojisi, Sünni dünyada hilâfet kurumunun tarihsel gelişimi ve nüfûz boyutları irdelenmiştir. Beşinci oturumda; süfî düşüncedeki manevi otorite anlayışı ile modernleşme döneminde dinî otorite kavramının ele alınışı kritize edilmiştir. Sempozyum, değerlendirme ve bir sonraki yılın planlanması oturumları ile sona ermiştir.

9. “Kelâm İlminin Yeniden İnşasında Geleneğin Yeri”, 13-15 Eylül 2004, Elazığ.

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyum bildirimleri, müzâkereler ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁷ Birinci oturumda; ilm-i kelâm ile gelenek ve tecdit kavramları ve klasik kelâm ekollerinin yöntemleri, çıkmazları ve çözüm önerileri ele alınmıştır. İkinci oturumda; kelâm ilminin yeniden inşasının mahiyeti ve anlam skalası ile bu inşada geleneğin moderne dönüşümü tartışılmıştır. Üçüncü oturumda; mütekaddimün

H. İbrahim Bulut, “İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı VII. Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı ve ‘Bir Kelâm Problemi Olarak Din-Dünya İlişkisi’ Konulu Sempozyumdan İzlenimler”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, c. 4, sy. 6, s. 229-235; Şaban Ali Düzgün, “‘Bir Kelâm Problemi Olarak Din-Dünya İlişkisi’ Sempozyumu”, *Kelâm Araştırmaları*, 2003, c. 1, sy. 1, s. 97-120.

15 Günümüzde bu fakülte, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nin bünyesinde yer almaktadır.

16 Ahmet İshak Demir (haz.), *İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı VIII. Koordinasyon Toplantısı ve Dini Otorite Sempozyumu*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.

17 Komisyon, *Kelâm İlmi'nin Yeniden İnşasında Geleneğin Yeri: Koordinasyon Toplantısı ve Sempozyum Bildirimleri*, Elazığ: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı, 2004. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Hatice K. Arpağuş, “Kelâm Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı Bağlamında Gelenek ve Tecdit Açısından Kelâm İlminin Durumu”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, c. 23, sy. 2, s. 83-92.

Selefiyye ile yeniden inşa sürecinde son dönem Osmanlı kelâmcılarından Abdulatif Harputî’nin (1842-1916) yeri irdelenmiştir. Dördüncü oturumda; söz konusu inşa sürecinde hadîsin rolü ve geleneksel kelâm döneminde sünnet-î’tikâd ilişkisi tahlil edilmiştir. Son oturumda ise, kelâmda akıl ve naklin yeri ile Mu’tezile’nin akıl anlayışı söz konusu edilmiştir. Sempozyum değerlendirme ve kapanış konuşmaları ile sona ermiştir.

**10. “Tanrı Tasavvurları ve Sosyal Hayata Yansımaları”,
24-25 Eylül 2005, Sakarya.**

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve genel değerlendirme olmak üzere toplamda sekiz oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiri, konuşma ve müzâkereler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁸ İlk iki oturumda lisansüstü ve lisans düzeylerinde kelâm öğretiminin problemleri tartışılmıştır. Diğer oturumlarda ise birer tebliğ sunulması ve akabinde tartışmaya açılması ile ilgili konunun derinlemesine irdelenmesi esas alınmıştır. Tanrı tasavvurlarına ilişkin tartışmanın problematiği, Eş’arî kelâm sisteminin Allah anlayışı ve İslâm düşünce tarihindeki etki ve sonuçları, deist tanrı anlayışı ve yansımaları ve son olarak tanrı tasavvurunda rahmet ve gazap konuları söz konusu edilmiştir. Sempozyum genel değerlendirme oturumu ile sonuçlandırılmıştır.

11. “İslâm’da Peygamber İnanç”, 15-17 Eylül 2006, Diyarbakır.

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve genel değerlendirme olmak üzere toplamda altı oturum halinde gerçekleştirilen sempozyumda sunulan tebliğler, hususi müzâkereler ve ilgili konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁹ İlk oturumda, Kitâb-ı Mukaddes’teki nübüvvete ilişkin ortaya konulan tasavvurlar ile anlam bilim açısından peygamberlere dair anlamlar değerlendirilmiştir. İkinci oturumda; kelâm ve felsefedeki nübüvvete dair tartışmalar söz konusu edilmiştir. Kelâmda elçilik kavramı ile kelâmcılar ve filozofların nübüvvet algıları tartışılmıştır. Üçüncü oturumda ise İmâmîyye örneğinde Şiilik ve ayrıca tasavvufta peygamber tasavvuru ele alınmıştır. Dördüncü oturumda da Muhammed Abduh (1849-1905) sonrası kelâmcıların nübüvvete yaklaşımları ile günümüzde risâlete ilişkin tartışmalar temelinde çağdaş dünyada konuya dair görüş ve iddialar kritik edilmiştir. Toplantı, genel değerlendirme konuşmaları ile sona ermiştir.

18 Ramazan Biçer ve Süleyman Akkuş (eds.), *X. Kelâm Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Tanrı Tasavvurları ve Sosyal Hayata Yansımaları Sempozyumu*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2005.

19 İbrahim Coşkun (ed.), *İslâm’da Peygamber İnanç*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Recep Önal, “XI. Kelâm Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve İslâm’da Peygamber İnanç Sempozyumu”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, c. 8, sy. 14, s. 237-249.

12. “İslâm’da Ahiret İnancı”, 29-30 Haziran 2007, Sivas.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve genel değerlendirme olmak üzere toplamda beş oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyum bildirimleri, müzâkereler ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.²⁰ Açılış konuşmalarının ardından ilk oturumda; koordinasyon toplantılarının seyri, lisans ve lisansüstü öğretimindeki meseleler, verilen derslerin değerlendirilmesi ve *Kelâm Araştırmaları Dergisi (KADER)* söz konusu edilmiştir. Diğer oturumlar da Sakarya’da icra edilen toplantının usûlünde olduğu gibi birer tebliğ sunulmasına ve bunların geniş şekilde müzâkere edilmesine ayrılmıştır. İslâm inanç sisteminde ahiretin anlam ve yeri, ahiret inancının psikolojik temelleri ve modern Batı düşüncesindeki ölüm sonrasına ilişkin tartışmalar geniş ölçekte ele alınmıştır. Toplantı genel değerlendirme oturumu ile tamamlanmıştır.

13. “Kelâm Öğretimi Sempozyumu”, 20-22 Haziran 2008, Ankara.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda altı oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyum bildirimleri, konuşmalar ve değerlendirmeler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.²¹ Birinci oturumda, kelâmın İslâm hukuk felsefesi, mantık ve felsefe ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Diğer oturumlarda ise geçmişten günümüze kelâm öğretiminin seyri, sorunları ve güncel durumu değerlendirilmiştir. Nizâmiye Medreseleri’nden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin kurulduğu 1949 yılına kadar söz konusu öğretimin mahiyeti, standardizasyon anlayışı, Alman üniversitelerinde Teoloji öğretimi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneğinde lisans düzeyindeki kelâm derslerinin değerlendirilmesi, yüksek lisans ve doktora programları, kelâm öğretimine ilişkin perspektifler ve Türkiye’nin ahlâk sorunlarının çözümlenmesine katkı sunulması bağlamında İlahiyat Fakültelerinin rolü konuları gündeme getirilerek tartışılmıştır.

14. “Kelâmcılara Göre Kur’an’daki Diğer Dinler”, 29 Haziran-01 Temmuz 2009, Samsun.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde birisi açılış olmak üzere toplamda altı oturum halinde gerçekleştirilmiştir. İlk oturumda; çağımızın mütefekkirlerinden Hasan Hanefi örneğinde dini anlamada yöntem sorunu ve Kâdî Abdülcebbar ve İmam Gazzâlî karşılaştırmasında Kur’an ve din anlayışı

20 Ramazan Altıntaş ve Metin Özdemir, Mehmet Bakır (eds.), *İlahiyat Fakülteleri XII. Kelâm Anabilim Dalı Eğitim – Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı ve İslâm’da Ahiret İnancı*, Sivas: Sivas İlahiyat Eğitimi Geliştirme ve Destekleme Derneği, 2007. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Recep Önal, “İlahiyat Fakülteleri XII. Kelâm Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve İslâm’da Ahiret İnancı Sempozyumu”, *Kelâm Araştırmaları*, 2008, c. 6, sy. 1, s. 165-178.

21 Komisyon, *Kelâm, Bilimler Hiyerarşisindeki Yeri, Kelâm-Mantık ve Fıkıh Usulü, Tarihsel Süreçte ve Günümüzde Kelâm Öğretimi Sempozyumu*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 2008. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Mehmet Ekvuran, “Kelâm Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı (İzlenimler, Tartışmalar, Öneriler)”, *Kelâm Araştırmaları*, 2009, c. 7, sy. 1, s. 171-182.

tartışılmıştır. İkinci oturumda; İmam Mâtürîdî’nin Kur’an ve din anlayışı ile Sabiiler meselesi değerlendirilmiştir. Üçüncü oturumda; İbrahimî dinler projesinin akabeti, erken dönem Müslüman–Hıristiyan polemik geleneği ve Maniheizm’in düalist anlayışına karşı kelâmcıların savunusunun teolojik temelleri ele alınmıştır. Dördüncü oturumda, hadîşçilerin ve kelâmcıların din anlayışlarının karşılaştırılması ve günümüzde kelâmın durumu, ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde diğer dinlerin öğretimi ile lisans ve lisansüstü düzeyde verilen kelâm derslerinin yeniden gözden geçirilmesi konularına temas edilmiştir. Genel değerlendirme oturumu ile toplantı sona ermiştir.²²

15. “Semâvî Dinlerde Hz. İbrahim Sempozyumu”, 23-25 Nisan 2010, Şanlıurfa.

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde, açılış konferansı eşliğinde üçü açılış, koordinasyon toplantısı ve genel değerlendirme olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Koordinasyon toplantısı oturumunda lisans ve lisansüstü düzeyde verilen kelâm dersleri değerlendirilmiş ve “www.kelam.org” sitesine ilişkin bilgi verilmiştir. Diğer dört oturumda birer tebliğ sunulup, bu tebliğler müzâkere edilerek; Yahudi ve Hıristiyan kutsal metinlerinde Hz. İbrahim ve Tevhîd geleneği, onun imanı ve mücadelesi, Kur’an-ı Kerim perspektifinde İbrahimî gelenekte ahlâkın evrenselliği ve modern ahlâkın kritiği, İslâm’ın sembolleri ve Hz. İbrahim başlıkları söz konusu edilmiştir. Toplantı genel değerlendirme oturumu ile tamamlanmıştır.²³

**16. “Kur’ân Kelâmı, Kimlik ve Hakikat Olarak İslâm”,
20-21 Mayıs 2011, Isparta.**

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde birisi değerlendirme ve sonuç olmak üzere toplamda beş oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyum bildirileri ve değerlendirmeler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.²⁴ İlk oturumda; kelâmcıların Kur’ân’ın otorite oluşuna ilişkin yaklaşımları, kimlik ve hakikat geriliminin kelâma yansımaları, bizâtihi Kur’ân’ın kelâmın konusu olması ve Eski Ahit çalışmaları ile Kur’ân’a dair çalışmalar ele alınmıştır. İkinci oturumda; Kur’ân’ı anlama noktasında tarihselci yaklaşım ve tarihselcilik, Ebü’l-Abbâs Takıyyüddîn İbn Teymiyye’nin (ö.728/1328) nascı akılcılığı, dilbilim açısından akıl–vahiy ilişkisi değerlendirilmiştir. Üçüncü oturumda ise Şii düşüncesinin Kur’ân algısı ve zâhir–bâtin ikilemi ile bağlamsal okumaya müstenit teolojik bir yaklaşıma örnek olarak taddil meselesi tartışılmıştır. Dördüncü oturumda da lisans ve lisansüstü düzeyde verilen kelâm derslerine ilişkin mülâhazalar sunulmuş ve değerlendirme konuşmalarıyla toplantı tamamlanmıştır.

22 Programa ilişkin bilgi için bkz. “14- Ondokuz Mayıs Ü. İlahiyat Fakültesi (29 Haziran-1 Temmuz 2009) Samsun”, 02.02.2015, <http://kelam.org/>.

23 Programa ilişkin bilgi için bkz. “15-Harran Ü. İlahiyat Fakültesi (23-25 Nisan 2010, ŞANLIURFA)”, 02.02.2015, <http://kelam.org/>.

24 Musa Koçar ve Hasan Tevfik Marulcu, Hülya Altunya (eds.), *Kur’an Kelâmı Kimlik ve Hakikat Olarak İslam*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2014.

**17. “Kelâm İlmi Açısından Gnostik Akımlar ve Okültizm”,
25-27 Mayıs 2012, Malatya.**

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve değerlendirme oturumu olmak üzere toplamda dokuz oturum halinde icra edilmiş olup, sempozyum bildirimleri, değerlendirme ve ilgili konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.²⁵ İlk iki oturumda farklı din ve felsefelerdeki gnostisizm düşüncesi değerlendirilmiştir. Burada teolojik bakımdan gnostisizmin arka planı ve tarihi ile ilgili genel hatlarıyla bilgi verilmiş, Hindistan kökenli karma ve tenasüh inancı ile İslâm dini karşılaştırılmış, erken dönem Hıristiyan gnostisizm geleneği ve Sabiilik'teki tanrı, evren, akıl ve bilgi anlayışları söz konusu edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü oturumlarda İslâm düşünce tarihinde gnostisizm anlayışları değerlendirilmiştir. Burada gnostisizmin Şîa'nın oluşum evresindeki etkileri ve sûfilere göre bir bilgi kaynağı olarak ma'rifet konuları mevzubahis edilmiştir. Beşinci ve altıncı oturumlarda ise Müslüman kültür ve folkloründe gnostik ve okültist tezâhürler ele alınmıştır. Burada da Müslüman halkların öğretilerindeki mit ve efsaneler, çağdaş Hurûflik veya şifrecilik ve Alevî – Bektaşî geleneklerine İslâm öncesi inançların etkileri tartışma konusu edilmiştir. Yedinci oturum kelâm eğitim ve öğretimi meselelerine ayrılmıştır. İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümlerindeki kelâm dersleri, lisansüstü çalışmalar ve lisans ve lisansüstü eğitimin pratik değeri gibi konular kritik edilmiştir. Değerlendirme konuşmaları ile sempozyum sonuçlandırılmıştır.

**18. “Halkın Soruları Bağlamında Günümüz Kelâm Problemleri”,
24-25 Mayıs 2013, İstanbul.²⁶**

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve değerlendirme oturumu olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiş ve her oturumda sunulan tebliğler genel müzâkereye açılmıştır. İlk oturumda, Allah'ın zâtına ilişkin şüpheler ve bunlara verilebilecek cevaplar, günümüzde kadınların i'tikâda ilişkin gündemleri ve 2006–2010 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'na i'tikâdî bağlamda sorulan sualler değerlendirilmiştir. İkinci oturumda, söz konusu kurula mehdîlik konusunda sorulan sorular, gelecekte bir kurtarıcı motifi olarak Mesih ve mehdîye ilişkin tasavvurlar ve Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'e göre mesih kavramı ele alınmıştır. Bu oturumdan sonra ayrıca koordinasyon toplantısı ve lisans ve lisansüstü düzeyde verilen kelâm dersleri tartışılmıştır. Üçüncü oturumda; Alevîlik ve Bektaşîlik geleneği gündeme alınmıştır. Burada bu geleneğin güncel problemleri, Alevîlik ve Bektaşîliğe ilişkin sorular ve sorunlar ile Tunceli örneğinde bu geleneği benimseyen gençlerin inanç sorunları dile getirilmiştir. Dördüncü oturumda ise güncelliğini kaybetmeyen kader meselesi

25 Hulusi Arslan ve Mustafa Bozkurt (eds.), *Kelâm İlmi Açısından Gnostik Akımlar ve Okültizm*, Malatya: İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2012.

26 M. Yuşa Yaşar ve H. İbrahim Delen (eds.), *Halkın Soruları Bağlamında Günümüz Kelâm Problemleri*, İstanbul: Bağcılar Belediyesi, Mayıs 2016.

ve ilgili kavramlar söz konusu edilmiştir. Kadere dair genel problemler, ecel, rızık ve musibet kavramlarına ilişkin günümüz insanının anlayışının sosyal hayattaki yansımaları ve kader ve imtihan ilişkisi değerlendirilmiştir. Beşinci oturumda da kelâmın en temel konuları olan tevhîd, nübüvvet ve ahiret ele alınmıştır. Nübüvvet ve ahirete dair güncel sorunlar, risaletin zamansal ve mekânsal boyutu ile Allah’a yaklaşmanın imkân ve yolları tartışılmıştır. Toplantı, değerlendirme konuşmalarıyla tamamlanmıştır.²⁷

19. “İnanç ve Ahlâk Sempozyumu”, 16-18 Mayıs 2014, Adana.

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde ikisi açılış ve genel değerlendirme olmak üzere toplamda dokuz oturum halinde gerçekleştirilmiş ve sunulan tebliğler genel müzâkereye açılmıştır. İlk iki oturumda kelâm ve ahlâk konuları değerlendirilmiştir. Ahlâkın temeli olarak değer, kelâm açısından etik ve estetik, irade, hikmet ve adalet açısından Allah inancının ahlâkîliği, kelâm-ahlâk ilişkisi, Kur’ân’dan hareketle kelâm ve felsefede ahlâk ilişkisi ve tekîf-i mâ lâ yutâk konuları tartışılmıştır. Üçüncü oturum koordinasyon toplantısı başlığına hasredilerek İlahiyat Fakültelerinin müfredatları, ilahiyat eğitiminde kelâma verilen yer ve yüksek lisans ve doktora programları kritik edilmiştir. Dördüncü oturumda; kelâm okullarının ahlaka ilişkin anlayışları ele alınarak Mu‘tezile ve Eş‘arîlik karşılaştırılması yapılmış, Kâdî Abdülcebbar örneğinde Mu‘tezile ve Mâtürîdîlik’te inanç-ahlâk ilişkisi gündeme getirilmiştir. Beşinci oturumda felsefî açıdan ahlâk ele alınmıştır. İnançın ahlâkî gerekli kılıp kılmaması tartışılmış, eski kelâmî fikirlerden hareketle günümüzün sıkıntılı arayışları ile inanç ve görev ahlâkî etik açıdan analiz edilmiştir. Altıncı oturumda Kur’ân ve sünnet açısından ahlâk konusu söz konusu edilmiştir. Kur’ân’daki Hz. Âdem’e ilişkin anlatımlar, helâk olgusunun ilahî ve ahlâkî karakteri ve i’tikâdî-ilmî düâlite ile toplumsal ahlâk konuları tahlil edilmiştir. Bireysel ve toplumsal ahlâk başlıklı yedinci oturumda, ilmihal dindarlığının ahlâk algısı ve kaynakları, Sovyetler Birliği örneğinde inançsız ama ahlâklı insan inşa edilmesi girişimi ve Ebû Osmân Amr el-Câhiz’in (ö. 255/869) ahlâk kuramında özne olma süreci tartışılmıştır. Genel değerlendirme oturumu ile sempozyum sona ermiştir.²⁸

20. “Nübüvvet ve Medeniyet: İslâm Düşüncesinde Nübüvvet Algıları ve Medeniyet Tasavvurları”, 15-17 Mayıs 2015, Kahramanmaraş.

Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen bu toplantıda on sekiz tebliğ sunulmuştur.²⁹ Genel hatlarıyla bu çalışmalarda;

27 Programa ilişkin bilgi için bkz. “18-İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (24-25 Mayıs 2013) İSTANBUL”, 01.02.2015, <http://kelam.org/>. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Fikret Soyol, “XVIII. Kelam Anabilim Dallarını Koordinasyon Toplantısı ve Halkın Soruları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 29, s. 208-215.

28 Programa ilişkin bilgi için bkz. “19-Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (16-17 Mayıs 2014) Adana”, 01.02.2015, <http://kelam.org/>.

29 Programa ilişkin bilgi için bkz. “20-Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. İlahiyat Fakültesi (15-17 ➤

mu'cize, resûl, nebî ve ismetu'l-enbiya gibi nübüvvele ilişkin kavramlar, İslâmofobi ve Batıdaki Hz. Peygamber tasavvuru, Hz. Muhammed'in beşer olması, miraç meselesi, çağdaş nübüvvet algıları, Kur'ân ve kültür bakımından peygamber algımızın değerlendirilmesi, geçmişten günümüze Hristiyan teologlarının Hz. Peygamber'e ilişkin düşünceleri, Mâturîdîlik'te sünnetin kelâma kaynak olup olmaması meselesi, Mu'tezile'nin peygamberlik algısı ve Alevî klasiklerinde Hz. Muhammed gibi konular değerlendirilmiştir.

II. Kelâm Konuları Ana Temalı Sempozyumlar

1. "Kur'an ve Tefsir Araştırmaları - V (İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi-I)", 12-13 Ekim 2002, İstanbul.

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı'nın (İSAV) tertip ettiği tartışmalı ilmi toplantılar dizisinin bu bölümü, kelâmın en temel konularından birisi olan gayb konusuna tahsis edilmiştir. Toplantı on iki tebliğ ve müzâkerenin sunumu ile açılış ve genel değerlendirme konuşmaları halinde gerçekleştirilmiş olup, tüm metinler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.³⁰ Bu bilimsel etkinlikte, Hz. Peygamber'in gayba muttali olması meselesi, Kur'ân'da gayb alemi, gayba imanın mahiyeti ve temelleri, bilgi kaynağı olarak vahiy, felsefede gayb meselesi, Kur'ân ve sünnetten hareketle okültizme bakış, Hızır kıssası ve ledün ilmi, Şîa ve gâî fırkalarda gayb anlayışı, gayba imanın psikolojik temelleri psiko-sosyolojik sonuçları ve Hint alt kıtasında gaybın bilinmesine ilişkin konular değerlendirilmiştir.

2. "Müslüman Hristiyan Diyalogu: Tanrı Kelâmı Sempozyumu", 02-05 Ekim 2003, İstanbul.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Gregoriana Üniversitesi (Roma) öğretim üyeleri ile Kapusen Rahiplerinin katılımıyla gerçekleştirilen bir sempozyumdur. Kur'ân'ın metni, üslûbu, intikalî, Müslümanlar nezdindeki yeri ve yorumu ile onların Kur'ân'ın tanrı kelâmı oluşuna ilişkin açıklamaları ve bunun yanında Hristiyanlara göre vahiy ve tanrı kelâmı kavramı, yine onlar nezdinde İncillerin yeri ve yorumu ile bu kitapların teşekkül ve aktarılma süreci, üslûbu ve okunma biçimi konuları söz konusu bilimsel etkinlik boyunca tartışılmıştır.³¹

3. "Kur'an ve Tefsir Araştırmaları - VI (İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi -II)", 11-12 Ekim 2003, İstanbul.

Yukarıda zikredilen bilimsel toplantının devamı olarak gerçekleştirilen bu sempozyum, on iki tebliğ ve müzâkerenin sunumu ile açılış ve genel değerlendirme konuşmaları halinde gerçekleştirilmiş olup, tüm metinler kitaplaştırılarak

Mayıs 2015) Kahramanmaraş", 01.02.2015, <http://kelam.org/>.

30 Bedreddin Çetiner (ed.), "Kur'an ve Tefsir Araştırmaları - V (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I)", İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003.

31 Bkz. Komisyon, *Uluslararası Müslüman-Hristiyan Diyalog Sempozyumu (İslam ve Hristiyanlıkta Kurtuluş)*, İstanbul: Kutupyıldızı Yayıncılık, ts., s. 7.

yayımlanmıştır.³² Toplantı süresince, Yahudi ve Hıristiyan kutsal metinlerinde gayb inancı, tasavvuf geleneğinde gayb ve ilgili rivayetler, fıkıh zaviyesinden gayb meselesi, ricâlu’l-gayb inancı ve toplumsal hayata yansımaları, gayb inancının ekonomik hayattaki tezahürleri, gaybın ahlâkla olan ilişkisi, metafizik temelinde gaybın felsefi açıdan ele alınmasının mahiyeti, kelâmcıların ruh görüşleri, keşf ve ilhamın gaybın bilinmesinde rolü olup olmadığı meselesi, gayb inancının psikiyatri bağlamında değerlendirilmesi ve parapsikoloji ile metafizik konuları tartışılmıştır.

4. “Müslüman Hıristiyan Diyalogu: Tanrı ile İnsan Arasındaki İlişki Konulu Sempozyum”, 07-09 Ekim 2004, İstanbul.

Kapusen Rahipleri ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri işbirliğiyle hazırlanan sempozyum, yedi tebliğin sunumuyla gerçekleştirilmiş olup, kitap halinde yayımlanmıştır.³³ İslâm’a göre yaratılış ve gayesi, Hıristiyan inancında kurtarıcı yönüyle öncelenen baba tanrı tasavvuru, İslâm’a göre insanın tanrıya karşı sorumlulukları, insan ve dünya anlayışı, Hıristiyan birey tipolojisi ve Hıristiyanlığa göre insanın dünyadaki sorumlulukları konuları, sempozyum süresince değerlendirilmiştir.

5. “Uluslararası Müslüman-Hıristiyan Diyalogu Sempozyumu II: İslâm ve Hıristiyan Kaynaklarında Hz. İsa”, 23-24 Eylül 2005, İstanbul.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Gregoriana Üniversitesi (Roma) öğretim üyeleri ile Kapusen Rahiplerinin katılımıyla hazırlanan sempozyum, sekiz tebliğin sunumuyla gerçekleştirilmiş olup, kitap halinde yayımlanmıştır.³⁴ Söz konusu bilimsel etkinlikte, İncil, Kur’ân-ı Kerîm ve İslâmî gelenekte Hz. İsa, kelâmcıların Hz. İsa’ya ilişkin görüşleri, Aquinalı Thomas (1225-1274) örneğinde Kristoloji edebiyatı, Müslüman tasavvuf kaynaklarında Hz. İsa anlatımları ile Hıristiyan mistisizminde İsa Mesîh’in yeri konuları tartışılmıştır.

6. “Uluslararası Müslüman-Hıristiyan Diyalogu Sempozyumu: İslâm ve Hıristiyanlıkta Kurtuluş”, 03-04 Kasım 2006, İstanbul.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Gregoriana Üniversitesi (Roma) öğretim üyeleri ile Kapusen Rahiplerinin katılımıyla hazırlanan sempozyum, sekiz tebliğ ve bir değerlendirme konuşmasının sunumuyla gerçekleştirilmiş olup, kitap halinde yayımlanmıştır.³⁵ Kelâmdaki mead konusu bağlamında değerlendirilebilecek kurtuluş konusu açısından; Kur’ân’daki fevz ve felah kavramlarından hareketle kurtuluş, Yeni Ahit geleneğinde “bizden olmayanlar”, Hz. Peygamber’in Ehl-i

32 Bedreddin Çetiner (ed.), *Kur’an ve Tefsir Araştırmaları - VI (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-II)*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.

33 Komisyon, *Müslüman Hıristiyan Diyalogu: Tanrı ile İnsan Arasındaki İlişki Konulu Sempozyum*, İstanbul, Sak Matbaası, 2004.

34 Komisyon, *Uluslararası Müslüman-Hıristiyan Diyalog Sempozyumu II: İslam ve Hıristiyan Kaynaklarında Hz. İsa*, İstanbul: Sak Ofset, ts.

35 Komisyon, *İslam ve Hıristiyanlıkta Kurtuluş*.

Kitapla ilişkileri, başlangıcından miladî büyük keşifler dönemine kadar Hristiyan olmayanların kurtuluşu, İslâm açısından Ehl-i kitap, II. Vatikan Konsili'nde (1962-1965) ve sonrasında konunun ele alınışı ile dini çoğulculuk konuları tartışılmıştır.

7. “Samsun’da Kur’an Günleri XI. Kur’an Sempozyumu:

Kur’an ve Risâlet”, 25-26 Ekim 2008, Samsun.

Fecr Yayınevi'nin 1995 Ramazan'ında başlattığı ve periyodik olarak sürdürdüğü sempozyumlar dizisinden olan söz konusu bilimsel etkinlik, birisi açılış olmak üzere toplamda beş oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğ, müzâkere ve konuşmalar kitaplaştırılmıştır.³⁶ Sempozyumda, Kur’ân’da Hz. Peygamber ve ona yönelik farklı yaklaşımlar, resûl-nebî ayrımı ve buna ilişkin istismar, günümüze bakan yönleriyle peygamber kıssaları, ayet kavramı temelinde mu’cize tasavvurumuz, tarih boyunca peygamberlik müessesesi ve Kur’ân, bireyin ve toplumun inşa projesi olarak Kur’ân, gayb tecrübesiyle Hz. İbrahim ve Hz. İsa, mesih ve mehdî tartışmaları değerlendirilmiştir.

8. “İnsan İradesi ve Kudret-i İlähiye Bağlamında Kader Mes’alesi”,

12 – 13 Aralık 2009, İstanbul.

İSAV’ın “İslâmî İlimlerde Metodoloji” serisinin üçüncüsü olarak düzenlediği bu etkinlik, söz konusu vakfın gelenek haline getirdiği “Tartışmalı İlimi İhtisas Toplantıları” çerçevesinde “Problematik Boyutlarıyla Kader Mes’alesi” başlıklı bir tebliğ sunumu ve geniş katılımlı bir akademisyen grubuyla bunun detaylı müzâkeresi şeklinde gerçekleştirilmiştir ve tüm sunumlar kitaplaştırılmıştır.³⁷ Bu müzakerelerde, irade, kader ve sorumluluk ilişkisi, kader inancının hayata yansımaları, kadere iman sorunu, kaza ve kader bağlamında insan, ilgili tartışmaların konteksleri, insan hürriyeti, Kur’ân ve sünnetten hareketle konunun değerlendirilmesi, konuya ilişkin yeni yaklaşımlar, ecel, rızık, cebr, meşîet, hidâyet, dalâlet vb. kavramlar, İbnü'l-Arabî'nin ilim-malum anlayışı, ilahi kudret ve kelâmçıların ma’dûm anlayışları gibi konular dile getirilmiş ve irade ve kader mes’alesi bütün boyutlarıyla tartışılmıştır. Toplantı, değerlendirme konuşmalarıyla tamamlanmıştır.

9. “Çağdaş İnanç Problemleri Çalıştayı”, 25 Ocak 2011, Ankara.

Ülkemizdeki muhtelif İlahiyat Fakültelerinin Kelâm Anabilim Dalı akademisyenlerinin katılımıyla Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından inanca dair günümüzde karşılaşılan problemlere cevap verilebilmesi ve bu konuda halkımıza rehberlik yapılması amacıyla düzenlenmiş bir çalıştıdır. Söz konusu bilimsel etkinliğin neticesinde; “Akıl ve Vahiy Işığında İslâm İnançları”, “İnanıyorum, Çünkü ...”, “Kur’ân-ı Kerîm’de İman Esasları: Konular

36 Tuncer Namlı (ed.), “Samsun’da Kur’an Günleri XI. Kur’an Sempozyumu: Kur’an ve Risâlet”, Ankara: Fecr Yayınları, 2009.

37 İlyas Çelebi (ed.), *İnsan İradesi ve Kudret-i İlähiye Bağlamında Kader Mes’alesi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.

ve Yaklaşımlar”, “İslâm İnançlarının Rasyonel Temelleri”, “İslâm’ın ve Çağdaş İnanç Problemleri”, “Soru ve Cevaplarla İslâm İnançları” ve “Olumsuzluklar ve Allah İnancı” başlıkları altında bir dizi seri kitaplar yazılması kararlaştırılmış ve gerekli planlamaları yapılmıştır.³⁸

10. “Uluslararası Günümüz İslâm Toplumlarında İnanç Problemleri Sempozyumu”, 06-07 Mayıs 2011, Konya.

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi³⁹ tarafından farklı düşünce ve algıların olduğu Müslüman toplumlardaki inanç boyutlu problemlerin ele alınması amacıyla organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiri ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁴⁰ Protokol ve açılış konuşmalarının ardından genel hatlarıyla günümüz İslâm toplumlarındaki inanç problemlerine dair bir açılış konferansı söz konusu bilimsel etkinlik başlamıştır. İkinci oturumda, iman, amel, ahlâk ilişkisi ve tekfir meselesi ile geçmişten günümüze dini çoğulculuk paradigması ve bu çerçevede ortaya çıkan inanç problemleri tartışılmıştır. Üçüncü oturumda; ana tema bağlamında İmam Mâturîdî ve Ebü’l-Hasen el-Eş’arî arasında bir karşılaştırma yapılmış, mezhepçilik algısından kaynaklanan problemler ile imamet konusunun dinin mi yoksa her hangi bir mezhebin mi aşından olduğu mes’alesi ele alınmıştır. Dördüncü oturumda, modern dönemlerin insanının inanç problemleri bağlamında kötülük, sempozyum ana konusunun tarihsel bir değerlendirmesi, global dünyamızda inanca dair sıkıntılarının psiko-sosyolojik temelleri ve ayrıca itikadî açıdan kişisel gelişim olgusunun kritize edilmesi gündeme getirilmiştir. Beşinci oturumda, sekülerleşme tecrübeleri bağlamında ortaya çıkan inanç sorunları, bireysel dindarlık meselesi ve Orta Asya coğrafyası özelinde Sovyet rejiminin projelerinin etkileri söz konusu edilmiştir. Altıncı oturumda, reenkarnasyon örneğinde Kur’ân ayetlerine yanlış yaklaşımlar, Fazlurrahman (1919-1988) temelinde inanç problemleri bakımından vahyin mahiyeti, sekülerleşme bağlamında ahirete inancın bilmeye dönüşmesi ve mesîh inancının Müslüman toplumların kültüründeki etkileri ele alınmıştır. Değerlendirme konuşmalarıyla sempozyum sona ermiştir.

11. “Akâid ve Kelâm İlminde Vahyin ve Akdın Yeri”, 20-21 Ekim 2012, İstanbul.

Bu tartışmalı ilmi ihtisas toplantısı, İSAV tarafından daha önce 2003 yılının muhtelif zamanlarında her bir İslâmî ilmi disiplin için düzenlenen toplantıların

38 “Çalıştaylar”, 30.01.2015, <http://www2.diyinet.gov.tr/diniseriyuksekkurulu/Sayfalar/Calis-taylar.aspx>.

39 Günümüzde bu fakülte, Necmettin Erbakan Üniversitesi’nin bünyesinde yer almaktadır.

40 Seyit Bahçivan ve Kamil Güneş, Doğan Kaplan (eds.), *Uluslararası Günümüz İslam Toplumlarında İnanç Problemleri Sempozyumu*, Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 2013. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Doğan Kaplan, “Uluslararası Günümüz İslam Toplumlarında İnanç Problemleri Sempozyumu”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, sy. 31, s. 271-278.

daha da detaylandırılmasına ve her disiplinin ana konularına ilişkin usûl tartışmalarını derinlikli bir şekilde ele almaya matuf olarak gerçekleştirilmiştir. Toplantıda sunulan iki ana tebliğ olmak üzere yedi açılış, kapanış ve değerlendirme konuşmaları ile konuya dair çeşitli tartışma ve müzâkere metinleri, 2013 yılında kitap halinde yayımlanmıştır.⁴¹ Bu iki günlük bilimsel etkinlikte akâid ve kelâm ilminde vahyin ve aklın yeri konusu, iki tebliğ halinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu tebliğler, alan uzmanları tarafından müzâkere edilerek uzun bir tartışmaya tabi tutulmuştur.

12. “Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri”, 2012-2013, İstanbul.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 2012-2013 eğitim-öğretim yılında mehdilik ve ricâlü'l-gayb gibi yoruma açık inanç meselelerini ele almak amacıyla bir dizi bilimsel toplantılar organize edilmiş olup, sunulan metinler ve müzâkereler kitap halinde yayımlanmıştır.⁴² Söz konusu bilimsel etkinlik dört ana başlık altındaki sunumlar ve bunlara ilişkin değerlendirmeler halinde gerçekleştirilmiştir. Tarihten günümüze mehdilik bölümünde, bu inancın İslâm akaidindeki yeri, ilgili rivayetlerin değerlendirilmesi, mehdilik hareketlerinin sosyolojik boyutları ve çağdaş tasavvurlar ile bunların tarihî arka planı söz konusu edilmiştir. Tarihten günümüze nuzûl-i İsâ bölümünde, Hz. Muhammed öncesindeki beklenen kurtarıcı inançları, konuya ilişkin tartışmaların Kur’ân açısından değerlendirilmesi, hadîs ve kelâm literatüründe Hz. İsa’nın tekrar dönüşü mes’elesine ele alınmıştır. Sihrin gelenek mi yoksa bir inanç mı olduğu hususunun tartışılmasına ayrılan bölümde; Hz. Peygamber öncesi dinlerde büyü meselesi, Kur’ân-ı Kerîm perspektifi ve hadîs edebiyatından hareketle konunun değerlendirilmesi ile bilimsel bir bakışla adı geçen meselenin kritize edilmesi söz konusu olmuştur. Ricâlü'l-gayb ana temalı son bölümde ise Hz. Muhammed öncesi kutsal şahıs inançları, Kur’ân çerçevesinde Hızır meselesinin değerlendirilmesi ile özelde hadîs ve kelâm ilimleri, genelde de Müslüman düşünce açısından konu ele alınmıştır.

13. “Hz. Peygamber’in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştayı”, 17-19 Ekim 2014, Gaziantep.

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı tarafından “Cenani İlmî İhtisas Toplantıları” çerçevesinde düzenlenmiştir. Temel amacı Hz. Muhammed’in risaleti çerçevesinde oluşturulan yanlış algıları tartışmak ve bunlara karşı çözüm önerileri ortaya koymak olan çalıştay, ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda sekiz oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Başta kelâm olmak üzere çeşitli ilim dallarından mütehassıs otuz sekiz akademisyenin katılımıyla icra edilen çalıştayda, temel olarak Hz. Peygamber’in nübüvvetinin

41 İlyas Çelebi ve Mehmet Bulgen (eds.), *Akaid ve Kelam Ilminde Vahyin ve Aklın Yeri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

42 Mehmet Bulgen (ed.), *Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri (Mehdilik, Nuzûl-i İsâ, Sihir, Ricâlü'l-Gayb)*, İstanbul: IFAV, 2014.

çerçevesi ve Hz. Muhammed’in diğer şahsiyetlerle irtibatı ve bu şekilde bilgi elde edilmesi merkezli iki tebliğ sunulmuş ve bu tebliğler üzerinde geniş ölçekli müzakereler yapılmıştır.⁴³ Bu sunum ve müzakerelerin akabinde bir sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.⁴⁴

14. “Osmanlı’da İlm-i Kelâm Sempozyumu”, 25-26 Aralık 2015, İstanbul.

İstanbul Eğitim ve Araştırma Vakfı (İSAR) tarafından Osmanlı dönemindeki kelâm ilminin durumunu tespit etmek ve buradaki müktesebatın, dönemin bilim dünyasına yaptığı katkıları ortaya koymak amacıyla düzenlenmiştir. Toplantı süresince; dönemin önemli alimleri ve mirasları, medrese müfredatında kelâm ilmi, kelâmın toplumsal yansımaları, diğer ilimlerle olan ilişkisi, dönemin kelâm literatürü, Mevâkıf geleneği, varlık tartışmaları, yeni ilm-i kelâm tartışmaları, modern döneme ilişkin bilimsel tartışmalar bağlamında kelâm çalışmaları ve Osmanlı ulemasının kelâm ilmine katkıları ele alınmıştır.⁴⁵

III. Kelam Konularının Alt Başlık Olarak Yer Aldığı Sempozyumlar

1. “Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu”, 17-20 Ağustos 1983, Ankara.

Dönemin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından İslâm düşüncesinin önde gelen filozoflarından Ebû Alî el-Hüseyin b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ’yı (ö. 428/1037) felsefeden mantığa, tıptan musikiye ele almak amacıyla birisi açılış olmak üzere toplamda on dört oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyumda sunulan, tebliğ ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁴⁶ İbn-i Sînâ’ya göre varlık ve mahiyet ayrımı, ruhun evrimi, varoluş düşüncesi ve Fahreddin er-Râzî’nin getirmiş olduğu eleştirilerin ele alındığı tebliğler kelâm açısından dikkat çekmektedir.

2. “İbn Sînâ (980–1037) Kongresi”, 14 Mart 1984, Kayseri.

Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Enstitüsü, 14 Mart Tıp Bayramı vesilesiyle söz konusu tarihin haftasını bilim haftası olarak değerlendirip, 1982 yılından beri bir takım bilimsel kongreler düzenlemiştir. Bu cümleden olmak üzere söz konusu üniversitede yer alan İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle özellikle İbn Sînâ’nın tıp alanında yapmış olduğu katkıları ele almaya matuf olarak kongre gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiriler bir kitap halinde yayımlanmıştır.⁴⁷ Tıp ağırlıklı olmakla

43 “Nübüvvetin Süresi ve Kapsamı Çalıştayı Düzenlendi”, 21.01.2015, <http://gul6.bim.gantep.edu.tr/~ilahiyat/index.php/sempozyumlar/nubuvvet-calistayi>.

44 “Nübüvvet Çalıştayı Sonuç Bildirgesi, Gaziantep, 19 Ekim 2014”, 21.01.2015, http://kelam.org/duyurular/2014_Gaziantep_Sonuc.html.

45 *Osmanlı’da İlm-i Kelâm: Alimler, Eserler, Meseleler*, Osman Demir, Veysel Kaya, Kadir Gömbeyaz, U. Murat Kılavuz (eds.), İstanbul: ISAR, 2017.

46 Müjgân Cunbur ve Orhan Doğan (haz.), *Uluslararası İbni Sînâ Sempozyumu*, Ankara: Milli Kütüphane Yayınları, 1984.

47 Ahmet Hulusi Köker ve Cihat Tunç (haz.), *İbni Sina (980 – 1037)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, ts.

birlikte söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; İbn-i Sînâ'ya göre zorunlu varlık, vücûb delili ve metafizik konuları ele alınmıştır.

**3. “Molla Hüsrev Mehmet Efendi: (1400-1480) Kongresi”,
14 Mart 1985, Kayseri.**

Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Enstitüsü'nün Mart ayı bilim haftası etkinlikleri çerçevesinde söz konusu üniversitede yer alan İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle Fatih Sultan Mehmet (1432–1481) dönemi Osmanlı âlim ve müftülerinden Molla Hüsrev Mehmet Efendi'yi (ö. 885/1480) anlamak amacıyla on bir tebliğin sunumuyla gerçekleştirilmiş olup, bir kitap halinde yayımlanmıştır.⁴⁸ Kelâm açısından söz konusu bilimsel etkinlikte Molla Hüsrev'e göre iman ve salih amel arasındaki ilişki konusu ele alınmıştır.

**4. “Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu”,
16-18 Eylül 1985, İzmir.**

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından ikisi açılış ve kapanış olmak üzere toplamda sekiz oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, tefsîrden tasavvufa İslâmî ilim disiplinlerinde yapılan araştırmaların tartışıldığı sempozyum bildirimleri, müzâkere metinleri ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁴⁹ Batılı ilim adamlarının Kur'ân'a yaklaşımları, Fransız kültüründe Hz. Peygamber tasavvuru ve hicretin ilk asrından sonra kelâmın nasıl anlaşılması gerektiği gibi konuların ele alınmış olması kelâm bakımından göze çarpan sempozyum konularıdır.

**5. “Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhâri (811-869) (Uluslararası Sempyum)”,
18-20 Haziran 1987, Kayseri.**

Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Enstitüsü'nün Mart ayı bilim haftası etkinlikleri çerçevesinde söz konusu üniversitede yer alan İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle Ehl-i sünnet hadis geleneğinin öncü isimlerinden ve muteber hadis kaynağı olarak kabul edilen *Kütüb-ü Sitt'e*'nin ilk kitabı olan *el-Câmiu's-Sahih*'in müellifi Ebû Abdillâh Muhammed el-Cu'fî el-Buhârî (ö.256/870) ile ilgili uluslararası bir sempozyum gerçekleştirilmiş olup, burada sunulan otuz dört tebliğ ve ayrıca açılış ile değerlendirme konuşmaları kitap halinde yayımlanmıştır.⁵⁰ Sempozyumun bir bölümü de kelâm açısından İmam Buhârî'nin değerlendirilmesine ayrılmıştır. İman anlayışı, halk-u ef'âl-i ibâd konusuna yaklaşımı ve Ehl-i sünnet kelâmındaki yeri, *Sahih*'indeki “Kitabu't-Tevhîd” kısmı ve halku'l-Kur'ân meselesindeki düşüncesi ön plana çıkarılarak değerlendirilmiştir.

48 Ahmet Hulûsi Köker (ed.), *Molla Hüsrev Mehmet Efendi: (1400 - 1480)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992.

49 Komisyon, *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir: DEÜ Yayınları, 1985.

50 Ahmet Hulûsi Köker (ed.), *Büyük Türk - İslâm Bilgini Buhâri (811-869) (Uluslararası Sempyum)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1996.

6. “Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu”, 27-30 Haziran 1989, Samsun.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Türkiye Diyanet Vakfı’nın işbirliğiyle din bilimlerinde Cumhuriyet dönemi içerisinde yapılan araştırmaları değerlendirmek ve sonraki çalışmaları güncel problemlerin çözümüne rehberlik edecek bir hüviyete kavuşturulması ümidiyle birisi açılış olmak üzere toplamda on oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyumda sunulan tebliğ ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁵¹ Kelâmı ilgili tebliğlerde, modern dünyanın getirmiş olduğu durumlar karşısında kelâm ve günümüzdeki araştırmalarda karşılaşılan bazı problemler değerlendirilmiştir.

7. “İbn Rüşd Kongresi”, 14 Mart 1993, Kayseri.

Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Enstitüsü’nün Mart ayı bilim haftası etkinlikleri çerçevesinde söz konusu üniversitede yer alan İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle Endülüs’te İslâmî düşüncenin öncü isimlerinden Ebü’l-Velîd Muhammed İbn Rüşd el-Endelüsî (ö. 520/1126) ile ilgili bir kongre gerçekleştirilmiş olup, burada sunulan on yedi tebliğ kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.⁵² İbn Rüşd’ün ulûhiyyet anlayışı, *Tehâfütü’l-Tehâfüt* isimli eseri ve İmam Gazzâlî’ye getirmiş olduğu eleştiriler, insanın özgürlüğü ve kader konusuna yaklaşımını ele alan tebliğler, kelâm açısından da önemlidir.

8. “I. İslam Düşüncesi Sempozyumu”, 22-23 Ekim 1993, Trabzon.

İpekyolu Bilgievi ve Gelecek Dergisi tarafından İslâm düşüncesini; din algısı, bilim, siyaset ve kültür skalasında geçmişten günümüze detaylı bir şekilde anlamaya matuf on dokuz tebliğin sunumuyla dört oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, bahse konu tebliğler, konuşmalar ve tartışmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁵³ Sempozyumda; ilk dönem siyasî kelâm ekollerinin gelişimi, günümüzde İslâm ve siyasal meşrûiyet ve akıl gibi konuların tartışılmış olması kelâm açısından dikkate değerdir.

9. “Sünnetin Dindeki Yeri”, 18-20 Kasım 1995, İstanbul.

İSAV tarafından organize edilen bu uluslararası sempozyum, birisi açılış olmak üzere toplamda altı oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan konuşma, tebliğ ve müzakere metinleri kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁵⁴ Ön-

51 Komisyon, *Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu*, Samsun: Eser Matbaası, 1989.

52 Ahmet Hulusi Köker (ed.), *İbni Rüşd*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1993.

53 Mehmet Bekâröğlü (haz.), *I. İslam Düşüncesi Sempozyumu*, İstanbul: Beyan Yayınları, ts.

54 İsmail Lütfü Çakan (haz.), *Sünnetin Dindeki Yeri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Komisyon, “Bir Sempozyumun Anatomisi (18-20 Kasım Tarihlerinde İstanbul’da Düzenlenen ‘Sünnetin Dindeki Yeri’ Konulu Uluslararası Sempozyum)”, *İslâmî Araştırmalar*, 1997, c. 10, sy. 1-2-3-4, s. 183-196.

celikle şu husus belirtilmelidir ki Hz. Peygamber ve onun İslâm'ı anlama ve yorumlama biçimi denilebilecek sünnetin dindeki konumunu tüm yönleriyle ele almayı hedefleyen ve bu kurucu kavram etrafında oluşturulan şüphelerin bertaraf edilmesi gerektiği mottosuyla düzenlenen bu sempozyum, kelâmın en temel konularından nübüvvet konusuna müteallik bir hüviyettir. Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından, Hz. Peygamber'in temel misyonu, sünnet ve hadîslerin vahiy olup olmadığı, Hz. Muhammed'den hata sâdır olup olmadığı, Kur'ân-sünnet ilişkisi ve Kur'ân açısından sünnetin değeri ve âhad hadîslerin itikadda delil olup olmaması konularının tartışılmış olması dikkate değerdir.

10. “II. Uluslararası İslam Düşüncesi Konferansı”, 25-27 Nisan 1997, İstanbul.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, Kültür Dairesi bünyesinde yürüttüğü faaliyetlerin bir parçası olarak İslâm düşüncesini, kaynakları, teşekkülü, gelişimi, İslâm'ı anlama ve algılama biçimleri, içtihat tartışmaları ve Batı tecrübesiyle karşılaştırma temelinde geniş bir perspektifte değerlendirmek amacıyla düzenlenmiş bir sempozyumdur. Söz konusu bilimsel etkinlik, birisi açılış olmak üzere toplamda sekiz oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğ ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁵⁵ İslâm düşüncesinde akıl ve vahyin yerinin de ele alındığı sempozyumun bir oturumu kelâm ilminin bir problemi olarak akılcılık üst başlığına ayrılmıştır. Burada, Mu'tezile akılcılığı, İslâmî rasyonellik, Müslüman aklının eleştirisi veya yeniden inşa çabaları açısından kelâm retoriğinde akıl ve insan ile İslâm'da akılcı yöntem konuları tartışılmıştır.

11. “İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri (Kutlu Doğum Sempozyumu)”, 01-03 Haziran 2001, Ankara.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri çerçevesinde düzenlediği sempozyum, biri değerlendirme olmak üzere toplamda beş oturum halinde gerçekleştirilmiş ve sunulan tebliğ, müzâkere ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁵⁶ Müslüman geleneğin önemli bir kurucu değeri olarak sünnet konusunun irdelendiği bu sempozyumda; din, vahiy ve peygamberlik açısından hadîs ve sünnetin mahiyeti, farklı mezheplerin teşekkülünde sünnet ve hadîsin etkisi, Mu'tezile'nin sünneti inkar ettiği iddialarının değerlendirilmesi, uydurma rivayetlerdeki peygamber tasavvuru ile beşer ve bir peygamber olarak Hz. Peygamber'in ele alınması gibi konuların söz konusu edilmesi konunun kelâmî boyutu açısından önemlidir.

55 Komisyon, *II. Uluslararası İslam İslâm Düşüncesi Konferansı*, İstanbul: İBB Kültür İşleri DB Yayınları, 1997.

56 Komisyon, *İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri (Kutlu Doğum Sempozyumu)*, Ankara: TDV Yayınları, 2003.

12. “Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batıda İslâm Çalışmaları Sempozyumu”, 11-12 Mayıs 2002, Sakarya.

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ortaklaşa Batı’daki İslâmî disiplinlere ilişkin çalışmaları ele almak üzere organize ettikleri sempozyum, açılış ve değerlendirme konuşmalarıyla birlikte yedi oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Sempozyumun son oturumu kelâm-mezhepler tarihi ve tasavvuf çalışmalarına ayrılmış ve Georges Anawati’ye (1905-1994) göre kelâm ilminin problemleri tartışılmıştır. Ayrıca William Montgomery Watt (1909-2006) örneğinde oryantalist araştırmacıların İslâm vahyinin kaynağına getirmiş oldukları eleştirilerin ele alınmış olması kelâm açısından dikkat çekicidir.⁵⁷

13. “İslâmî İlimlerde Metodoloji Tartışması (Usûl) Mes’alesi 1”, 27-28 Eylül 2003, İstanbul.

Bu tartışmalı ilmî ihtisas toplantılar dizisi, İSAV tarafından 2003 yılının muhtelif zamanlarında düzenlenmiş ve 2005 yılında kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.⁵⁸ Söz konusu ana başlık altında din eğitiminden İslâm felsefesine, tefsîrden hadise, İslâm iktisadından dinler tarihine kadar İslâmî ilim disiplinlerindeki usul meselesi ve ilgili tartışmalar her birine tahsis edilen oturumlarda değerlendirilmeye ve problemlere ilişkin çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu oturumlardan biri de kelâm ilmine tahsis edilmiş olup, 27-28 Eylül 2003 tarihinde iki günlük bir program olarak gerçekleştirilmiştir. Bu oturumda kelâm metodunun ortaya çıkışı, gelişim süreci ve yeni ilm-i kelâm tartışmaları, diğer taraftan da Cumhuriyet sonrası kelâm ilminin durumu ve yöntem sorunu iki tebliğ halinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu tebliğler alanın uzmanları tarafından müzakere edilmiştir.

14. “Uluslararası Fârâbî Sempozyumu”, 07-08 Ekim 2004, Ankara.

İslâm Felsefecileri Derneği’nin (İSFED) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde düzenlediği sempozyum, İslâm düşüncesinin önde gelen filozoflarından Ebû Nasr Muhammed el-Fârâbî et-Türkî’nin (ö. 339/950) İslâm felsefesindeki yeri ve önemini ele almak amacıyla altı bölüm halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiriler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁵⁹ Sempozyumda, Fârâbî’ye göre ilm-i kelâm ve fıkıh, insan hürriyeti, akıl ve nefis kavramları, vâcibu’l-vücûdun nitelikleri, yetkinlik

57 Sempozyum değerlendirmesi için bkz. İsmail Albayrak, “‘Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batıda İslâm Çalışmaları’ Sempozyumundan Genel İzlenimler”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, c. 4, sy. 5, s. 191-212; Erdiñç Ahatlı, “Bir Oksidentalizm Çağırısı: ‘Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batı’da İslâm Çalışmaları Sempozyumu’”, *Marife (Oryantalizm Özel Sayısı)*, 2002, c. 2, sy. 3, s. 303-336.

58 Komisyon, *İslami İlimlerde Metodoloji Tartışması (Usûl) Mes’alesi 1*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

59 Fehrullah Terkan ve Şenol Korkut (eds.), *Uluslararası Fârâbî Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Elis Yayınları, 2005.

delili, tanrının basitliği mes'elesi, cevher tasavvuru, metafizik ve hakikat bilgisi ve vahiy algısı konularının işlenmiş olması kelâm açısından zikredilmeye değerdir.

15. “Kur’ân-ı Kerim’de Mesûliyet (Kaynağı, Sınırları, Sonuçları)”, Ekim 2004, İstanbul.

Bilindiği üzere kelâmın temel konularından biri de insanın iradesi ve hürriyeti meselesidir. İSAV’ın tartışmalı ilmî toplantılar dizisinden olmak üzere, insanın mesûliyetini tüm yönleriyle ele almak amacıyla gerçekleştirilen bu bilimsel etkinlik, müzâkereleri ve değerlendirmeleriyle birlikte on iki tebliğ halinde kitaplaştırılmıştır.⁶⁰ Konunun kelâmî açıdan irdelenmesi bağlamında; fitrat, akıl ve vahiy gibi kavramlar, irade, kader ve mesûliyet ilişkisi, söz konusu kavramın şahsîliği bakımından ilk günah problemi ve insan ötesi varlıklarda sorumluluk bilinci gibi konular ön plana çıkmıştır.

16. “Günümüzde Sünnetin Anlaşılması Sempozyumu”, 29-30 Mayıs 2004, Bursa.

Kur’ân Araştırmaları Vakfı (KURAV) tarafından ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda altı oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyumda sunulan tebliğ, müzakere ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁶¹ Ehl-i hadîs’in insanüstü peygamber tasavvurunun sünnet ve hadislerin anlaşılmasındaki etkisinin ve kelâmcı bakış açısının hadisçilerin sünnet anlayışının teşekkülündeki etkilerinin konu edilmesi kelâm açısından dikkate değer hususlardır.

17. “Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu”, 08-10 Ekim 2004, Bursa.

Bursa İl Müftülüğü ve Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi işbirliğinde ve bir panel eşliğinde sahabenin büyüklerinden ve Hulefâ-yi Râşidîn’in dördüncüsü olan Hz. Ali’yi farklı yönlerden değerlendirmeye matuf dokuz tebliğ ve müzâkerenin sunumu ve değerlendirme konuşmalarıyla gerçekleştirilmiş olup, kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁶² Kelâm açısından Hz. Ali’nin itikâdî görüşleri ve Şîi fırkaların Hz. Ali tasavvuru konuları tartışılmıştır.

18. “I. Uluslararası Katılımlı Bilim Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu”, 28-30 Nisan 2006, Şanlıurfa.

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından geniş bir katılımı ile düzenlenen bu sempozyumun ana teması, gerek İslâm öncesi ve gerekse de sonrası dönemlerde Harran Okulu’nun bilimsel kökleri, yapısı ve ilim tarihine yaptığı

60 Bedreddin Çetiner (ed.), “Kur’ân-ı Kerim’de Mes’uliyet (Kaynağı, Sınırları, Sonuçları)”, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.

61 Salih Karacabey (ed.), *Günümüzde Sünnetin Anlaşılması (Sempozyum Tebliğ ve Müzâkereleri)*, Bursa: KURAV Yayınları, 2005.

62 M. Selim Arık (haz.), *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu (Tebliğ ve Müzâkereleri)*, Bursa: Euromat Entegre Matbaacılık, 2005.

katkılarıdır. Bu bağlamda Harran’ın tarihinden burada neşvünema bulmuş dinlere, Sabit b. Kurra’dan (ö. 288/901) Huneyn b. İshak’a (ö. 260/873) Harran Okulu’ndan yetişmiş birçok ilim adamı ve söz konusu okulun felsefi ve İslâmî ilimlerdeki yeri konu edilmiştir. Altmış sekiz tebliğin sunulduğu ve iki ciltlik bir eser olarak yayımlanan sempozyumun⁶³ bir oturumu da kelâm, mezhepler tarihi ve tasavvufa ayrılmıştır. Bu oturumda Harranlı bir piskopos olan Teodor Ebu Kurra’nın (ö. 812’den sonra) Mu‘tezile kelâmına etkisi başta olmak üzere felsefi kelâma geçiş sürecinde ilk Müslüman filozof Ebû Yûsuf Ya‘kûb el-Kindî’nin (ö. 252/866?) rolü, Ca’d b. Dirhem’in (ö. 118/736?) hayatı ve görüşleri, Abbasî halifesi Ebû Ca’fer (Ebû’l-Abbâs) Abdullah el-Me’mûn b. Hârûn er-Reşîd’in (ö. 218/833) Harranlıları din değiştirmeye zorlaması ve Müslüman-Sâbiî ilişkileri değerlendirilmiştir.

19. “İ. İslâmî İlimlerde Terminoloji Sorunu Sempozyumu”,

15-16 Haziran 2006, Ankara.

İslâmî Araştırmalar Dergisi ve Türkiye Ekonomik ve Kültürel Dayanışma Vakfı (TEK-DAV) işbirliği ve TÜBİTAK katkılarıyla organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda sekiz oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiriler, müzâkere metinleri ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁶⁴ Bilimsel etkinliğin bir oturumu da kelâma ayrılmış ve bu ilimde istilah ve medeniyet tasavvuru ile günümüz kelâm çalışmalarında karşılaşılan problemler değerlendirilmiştir.

20. “Modern Dönemde Dini İlimlerin Temel Meseleleri İlmî Toplantısı”,

14-17 Nisan 2007, İstanbul.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından dini ilimleri bir bütün olarak geçmişten günümüze ele almaya matuf bilimsel toplantılardan biri olarak gerçekleştirilmiş olup, sunulan on iki tebliğ bir kitap halinde yayımlanmıştır.⁶⁵ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından, modern dönem kelâm çalışmalarının temel sorunları ve son dönemdeki çalışmalarda gelenek ve modernite arasındaki arayış konuları değerlendirilmiştir.

21. “Uluslararası Müslüman-Hıristiyan Diyalogu Sempozyumu: İslâm ve Hıristiyanlık Bağlamında Modernizm”, 25-26 Ekim 2007, İstanbul.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Gregoriana Üniversitesi (Roma) öğretim üyeleri ile Kapusen Rahipleri’nin katkılarıyla hazırlanan sempozyum,

63 Ali Bakkal (ed.), *I. Uluslararası Katılımlı Bilim Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, Konya: Şelale Matbaası, 2006.

64 Abdulhamit Birışık ve Ömer Açıkgöz, Fatih Yavuz (eds.), *I. İslâmî İlimlerde Terminoloji Sorunu Sempozyumu*, Ankara: İslami Araştırmalar Yayınları, 2006.

65 Tahsin Görgün ve Adnan Aslan, Seyfi Kenan (der.), *Modern Dönemde Dini İlimlerin Temel Meseleleri (İlmî Toplantı)*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2007. Ayrıca toplantı kitabı değerlendirmesi için bkz. Özgür Kavak, “Modern Dönemde Dini İlimlerin Temel Meseleleri (İlmî Toplantı)”, *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2007, c. 12, sy. 23, s. 151-168.

sekiz tebliğin sunumu ve bir değerlendirme konuşmasıyla gerçekleştirilmiş olup, bir kitap halinde yayımlanmıştır.⁶⁶ Kelâm açısından sempozyumda tanrıbilim anlayışı söz konusu edilmiştir.

**22. “Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu”,
20-22 Nisan 2007, Çorum.**

İslâmî İlimler Dergisi'nin öncülüğünde İskilip Belediyesi ve Müftülüğü'nün katkılarıyla dindeki konumundan aile hayatına, kültürümüze yansıyan imajından ahlâk ve eğitime kadar tüm yönleriyle Hz. Muhammed'i anlamaya yönelik birisi açılış olmak üzere toplamda on iki oturum halinde gerçekleştirilen sempozyumun tebliğ ve konuşmaları kitaplaştırılmıştır.⁶⁷ Kelâmın en temel konularından birisinin de nübüvvet olması hasebiyle bu sempozyumun da zikredilmesi gerekir. Zira ilk üç oturumda sunulan birçok tebliğ, konunun kelâmî boyutunu göstermektedir. Burada Hz. Muhammed'in dindeki konumu, tarihsel imaj ile menkıbevî imaj arasında ayırım yapılması, olağanüstü anlatımlar arasında Hz. Muhammed'in nasıl anlaşılacağı, haber-i vâhidin delil sayılması ve Kur'ân'da Hz. Peygamber'e itaatın mahiyeti gibi konular tartışılmıştır.

23. “Hazreti Ali Sempozyumu”, 24-25 Ekim 2007, İzmir.

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İzmir İl Müftülüğü işbirliğiyle, bir açılış paneli eşliğinde ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda sekiz oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyum bildirimleri ve konuşmaları kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁶⁸ Bilimsel toplantının beşinci oturumu müştereken kelâm ve fıkıh ilimlerine ayrılmış ve burada özellikle kelâm açısından Hz. Ali'ye dayandırılan itikâdî görüşlerin kelâmî niteliği ile yalancı peygamberlik olgusu bakımından kendisinin istismar edilmesi konuları tartışılmıştır.

24. “Uluslararası Katılımlı İbn Hazm Sempozyumu”, 26-28 Ekim 2007, Bursa.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa Müftülüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı Bursa Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nün organizesinde, Endülüs'teki İslâm düşüncesinin en önemli temsilcilerinden olan Ebû Muhammed Alî İbn Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî'yi (ö. 456/1064) fakîhliğinden usûlcülüğüne, tarihçiliğinden edebî kişiliğine kadar geniş bir perspektifte yirmi sekiz tebliğ ve on sekiz müzâkereyle ele almaya ve tanıtmaya matuf gerçekleşen bu sempozyumun metinleri kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.⁶⁹ İkisi açılış ve değerlendirme

66 Komisyon, *Uluslararası Müslüman-Hıristiyan Diyalog Sempozyumu: İslam ve Hıristiyanlık Bağlamında Modernizm*, İstanbul: Yazın Basın Yayın Matbaacılık, 2008.

67 Mahfuz Söylemez (haz.), *“Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu”*, Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007.

68 Rıza Savaş (ed.), *Hz. Ali (Sempozyum Bildirimleri)*, İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2009. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Sabri Yılmaz, “Uluslararası Hazreti Ali Sempozyumu”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2009, c. 2, sy. 2, s. 91-107.

69 Süleyman Sayar ve Muhammed Tarakçı (eds.), *Uluslararası Katılımlı İbn Hazm Sempozyumu*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010. Ayrıca sempozyum kitabı değerlendirmesi için bkz. Mu-

(kapanış) olmak üzere toplam yedi oturumdan oluşan sempozyumun bir oturumu da İbn Hazm’ın kelâmcılığına ayrılmıştır. Bu oturumda; İbn Hazm’ın ulûhiyyet ve nübüvvet anlayışları ile atomculuğu reddi, mezhepler tarihindeki metodu ve Gâliye mezhebine yaklaşımı ele alınmış, son olarak görüşleri Eş’arîlik’le karşılaştırılmıştır.

25. “Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu”,

24-25 Kasım 2007, Düzce.

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Düzce Belediyesi işbirliğiyle son devir Osmanlı âlimlerinden Muhammed Zâhid Kevserî’nin (1879-1952) fıkhıtan kelâma, ilim hayatındaki yeri ve önemini ele almaya matuf organize edilen sempozyum, on bir oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğ ve müzâkereler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷⁰ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; Kevserî’ye göre Hz. İsa’nın vefatı, ref’i ve nüzûlü mes’elesini, İmâmü’l-Haremeyn Ebû’l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik el-Cüveynî’nin (ö. 478/1085) *el-Akîdetü’l-Nizamiyye fi’l-Erkâni’l-İslâmiyye* isimli eserini tahkik etmesi ve bu esere yazdığı ta’lik, haber-i vâhidin itikâdî konularda delil alınması sorununa ilişkin görüşleri, Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Veliyyullah ed-Dihlevî’nin (ö. 1176/1762) bazı kelâmî fikirlerine getirdiği eleştiriler, Hz. Peygamber’in ebeveyninin durumuna ilişkin tartışmalara bakışı, kendisi ile çağdaşı son dönem Osmanlı şeyhülislâmlarından Mustafa Sabri Efendi (1869-1954) ile kader konusundaki tartışmaları ve Kevserî’nin inanca dair olduğu söylenen bid’atlere karşı tutumu konuları değerlendirilmiştir.

26. “Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu”, 22-24 Mayıs 2008, İstanbul.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İSFED ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi işbirliğiyle birisi açılış olmak üzere toplamda dokuz oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyumda sunulan bildiriler kamuoyuyla paylaşılan sonuç bildirgesiyle birlikte kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷¹ İbn Sînâ’nın cevher anlayışının kritize edilmesi, tanrı-âlem ilişkisi, sudûr anlayışı, varlık delili, vâcibu’l-vücûdun mahiyeti mes’elesini, nedensellik ilkesi, insanın hürriyeti ve özgür irade, ruh meselesi, İmam Gazzâlî, Fahreddin er-Râzî ve Ebû Ca’fer Nasîrüddîn Muhammed et-Tûsî’ye (ö. 672/1274) olan etkileri, küllîler sorunu ve boyutları, metafiziğin teolojideki yerine dair görüşleri ve kelâm literatüründe İbn Sînâ gibi konuların birçok tebliğde ele alınması kelâm açısından önemlidir.

hammet Tarakçı, “İbn Hazm: Uluslararası Katılımlı İbn Hazm Sempozyumu ‘Bildiri ve Müzâkere Metinleri’”, *İlahiyat Studies*, 2010, c. 1, sy. 2, s. 273-276.

70 Komisyon, *Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu Bildirileri*, Düzce: Düzce Belediye Başkanlığı – Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2007. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Hüseyin Akyüzöğlü, “‘Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu’ Üzerine”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, c. 9, sy. 16, s. 177-198.

71 Mehmet Mazak ve Nevzat Özkaya (eds.), *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu (Bildiriler)*, İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2009.

**27. “İslâm Medeniyetinde Bağdat (Medînetü’s-Selâm)
Uluslararası Sempozyum”, 07-09 Kasım 2008, İstanbul.**

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İslâm Konferansı Teşkilatı, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Merkezi (IRCICA) işbirliğiyle İslâm medeniyetinin inşa edildiği kadîm şehirlerden Bağdat’ın Müslüman kültür, bilim, sanat, siyaset ve uygarlık tarihindeki yeri ve oynadığı rolü değerlendirmeye matuf organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve kapanış/değerlendirme olmak üzere toplamda yirmi dört oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiri ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷² Söz konusu oturumlardan biri kelâma ayrılmış olup, Ebü’l-Kâsım Abdullah el-Kâ’bî (ö. 319/931) örneğinde Bağdat Mu’tezile ekolü, adı geçen ekolün İslâmî düşünceye olan katkıları ve dönemin Mu’tezilî kelâmcıları ve bunların fikrî ve siyasi yapılanmalara olan etkileri ele alınmıştır.

**28. “Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu; İbn Rüşd’ü
Yeniden Düşünmek”, 09-11 Ekim 2008, Sivas.**

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde ve Başbakanlık Tanıtma Fonu’nun katkılarıyla felsefeden kelâma, mantıktan İslâm hukukuna çok yönlü bir İslâm filozofu olan İbn Rüşd’ü geniş bir perspektifte ele almaya matuf organize edilen sempozyum, on iki bölüm halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiri ve değerlendirmeler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷³ İbn Rüşd’e göre varlık, illiyet problemi, imkân ve yaratma kavramlarına ilişkin anlayışının İmam Gazzâlî’nin düşüncesiyle karşılaştırılması ve yaratma bağlamında Muhammed İkbâl’e (1877-1938) de yer verilmesi, tanrının nitelikleri ve tikellere dair bilgisi hakkındaki görüşleri, rasyonel teoloji ve akıl, teslîs öğretisi temelinde Müslüman entelektüellere getirmiş olduğu eleştiri ve vahiy anlayışının Ebû İmrân Mûsâ b. Ubeydillâh (Meymûn) el-Kurtubî el-İsrâîlî’nin (ö. 601/1204) düşüncesiyle mukayesesi konularının sempozyumda tartışılmış olması, kelâm açısından göze çarpmaktadır. Ayrıca oturumlardan biri de kelâmın temel konularından irade özgürlüğüne ve beraberinde metodolojik eleştiri konusuna tahsis edilmiştir. Burada, İbn Rüşd’e göre irade özgürlüğü, kelâmcılara getirmiş olduğu metodolojik eleştiri ile mûcize anlayışı söz konusu edilmiş ve tenzîh, teşbîh ve tecsîme ilişkin görüşleri de eleştirilmiştir.

72 İsmail Safa Üstün (ed.), *İslâm Medeniyetinde Bağdat (Medînetü’s-Selâm) Uluslararası Sempozyum*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011.

73 Musa Kazım Arıcan ve Bayram Ali Çetinkaya, İsmail Çalışkan vd. (eds.), *Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu İbn Rüşd’ü Yeniden Düşünmek*, Sivas: Asitan Yayıncılık, 2009. Ayrıca sempozyum kitabı değerlendirmesi için bkz. Şenol Korkut, “İbn Rüşd: Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu İbn Rüşd’ü Yeniden Düşünmek”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, c. 50, sy. 2, s. 239-251.

**29. “Ulusal Vâni Mehmed Efendi Sempozyumu”,
07-08 Kasım 2009, Kestel/Bursa.**

Osmanlı padişahlarından IV. Mehmed (ö. 1104/1693) dönemi ilim, fikir ve siyaset hayatına önemli etkileri olan Vanî veya diğer nisbesiyle Hoşâbî Mehmed Efendi (ö. 1096/1685) adına Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kestel Müftülüğü ve Belediyesince müştereken organize edilen sempozyum, dört oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiri ve konuşma metinleri kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷⁴ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; Mehmed Efendi’nin “ismetü’l-enbiya” bağlamında bazı ayetlere bakışı, *Arâisü’l-Kur’an* isimli eserinde yaratılış kıssasını ele alışı ve Hz. İbrahim’in babası ile Hz. Peygamber’in ebeveynine ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir.

30. “Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu”, 18-19 Kasım 2009, İstanbul.

Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’deki din eğitim ve öğretiminde önemli bir işleve sahip olan Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi’ni geniş bir yelpazede ele almaya matuf bu sempozyum, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından gerçekleştirilmiş olup, sunulan kırkı aşkın bildiri, kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷⁵ M. Şerafeddin Yaltkaya örneğinde sosyal kelâm projesi, İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946) ve onun akıl yürütme anlayışı ile fakülte mecmuasında ilk dönem kelâmcılarına ilişkin yaptığı değerlendirmeleri, kelâm müderrislerinden Arapkirli Hüseyin Avni Karamehmedoğlu (1863-1954) ve söz konusu eğitim kurumundaki kelâm öğretimi konuları kelâm açısından ön plana çıkan ve ele alınan konular olmuştur.

31. “Uluslararası Hz. Ali Sempozyumu”, 18-20 Aralık 2009, İzmir.

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından organize edilen sempozyum, sahabenin önde gelen ve ilmî kişiliğiyle ön plana çıkan Hz. Ali’yi hayatı, kişiliği ve İslâm tarihindeki önemi ve yeri itibarıyla tüm yönleriyle ele almaya matuf olarak açılış konuşmalarının ardından on oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Kelâm açısından söz konusu bilimsel etkinlikte; Hz. Ali’nin teolojik kimliği ve din algısı, İmâmiyye Şîî kelâmî gelenekteki tasavvuru, Nusayrîlik’teki algılanma biçimi ve bu grubun tanrı anlayışı, Mu‘tezile’nin imâmet anlayışındaki yeri, Sünnî dünyada kendisine ilişkin anlayışlar, akıl anlayışı ve Hz. Ali cenknâmelerinde Mâtürîdî unsurlar değerlendirilmiştir.⁷⁶

74 Mehmet Yalar ve Celal Kiraz (eds.), *Ulusal Vâni Mehmed Efendi Sempozyumu (Bildiriler)*, Bursa: Emin Yayınları, 2011.

75 Tahsin Özcan ve Ahmet Hamdi Furat, Hüseyin Sarıkaya (eds.), *Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul: Ada Ofset, 2010.

76 Sempozyuma ilişkin bilgiler, organizasyonu gerçekleştiren adı geçen üniversitenin öğretim üyelerinden ve bu bilimsel etkinliğin yürütme kurulu başkanı olan Prof. Dr. Ömer Dumlu’dan alınmıştır.

32. “Uluslararası İmam Şafî Sempozyumu”, 07-09 Mayıs 2010, Diyarbakır.

Şarkiyat Araştırmaları Derneği, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası ile MÜSİAD Diyarbakır şubesinin müştereken İslâm düşüncesinin ilk mimarlarından olan Ebû Abdillâh Muhammed eş-Şâfiî'nin (ö. 204/820) tüm yönleriyle anlaşılması maksadıyla organize edilen sempozyum, birisi açılış olmak üzere toplamda on oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğ ve müzâkere metinleri ile konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷⁷ Kelâm açısından söz konusu bilimsel etkinlikte, haber tartışmaları bağlamında Şafî ve Mu'tezile ilişkileri, kendisine dayandırılan rivayetler açısından İmam Şafî'nin akîdeye dair görüşleri, kelâm karşıtlığı ve nedenleri ve usûlî kelâm ekolüne etkileri tartışılmıştır.

33. “Dinî ve Felsefî Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama”, 20-21 Ekim 2011, İstanbul.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Sultanbeyli Belediyesi'nin işbirliğiyle felsefeden edebiyata dokuz ilmî disiplinin metinlerini ele almak amacıyla organize edilen sempozyum, dokuz bölüm halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiriler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷⁸ Altmış aşkın bildirinin sunulduğu söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; Gazzâlî düşüncesinde Kur'ân, varlık, metin ve âlem ilişkileri, kelâm metinlerinin kronolojik ve yerel okunması, kutsal kitaplardaki yaratılış hikâyeleri, kelâmî metinlerin güncelleştirilmesinin bir imkânı olarak “eylem teorisi”nin Kadı Abdülcebbar örneğinde ele alınması, İmam Mâtürîdî'nin okunma yöntemi ve kelâmcıların dinî metinleri anlama biçimleri değerlendirilmiştir.

34. “Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu”, 18-20 Kasım 2011, Bursa.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin işbirliğiyle ikisi açılış ve kapanış olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyumda sunulan bildiri ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁷⁹ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; Molla Hüsrev ve Ehl-i sünnet ile onun hüsün-kubuh anlayışı ele alınmıştır.

77 Mehmet Bilen (ed.), *Uluslararası İmam Şafî Sempozyumu*, İstanbul: Kent Işıkları, 2012.

78 Bayram Ali Çetinkaya (ed.), *Dinî ve Felsefî Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama*, İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Md., 2012. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Hüseyin Hansu, “İstanbul'da Bir Düşünce Şoleni: Uluslararası Dini ve Felsefî Metinler Sempozyumu”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, sy. 25, s. 205-209. Sempozyum kitabı değerlendirmesi için bkz. Birgül Bozkurt, “Dinî ve Felsefî Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sy. 26, s. 233-259.

79 Tefvik Yücedoğru ve Orhan Ş. Koloğlu, U. Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz (eds.), *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Kadir Gömbeyaz, “Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, c. 20, sy. 2, s. 219-223.

35. “Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum)”, 29 Haziran-01 Temmuz 2012, Bingöl.

Bingöl Üniversitesi tarafından geçmişten günümüze İslâmî ilimlerin tedrisatının yapıldığı medrese ve ilahiyat fakültesi kurumlarını; sistemlerinden müfredatlarına tüm yönleriyle ele almak maksadıyla hazırlanan sempozyum, birisi açılış olmak üzere toplamda on dokuz oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğ ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁸⁰ Kelâm açısından bahse konu bilimsel toplantıda, şark medreselerinde okutulan akâid metinleri üzerinden mezhep okumaları ile zikredilen bu eğitim kurumlarında başlangıç düzeyinde tedris edilen akâid metinlerinin tahlili yapılmıştır.

36. “Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu”, 20-22 Eylül 2012, Kahramanmaraş.

Kahramanmaraş Valiliği’nin ev sahipliğinde bir Kur’an kıssasına konu olmuş Ashâb-ı Kehf’i; inanç turizminden kültürel motiflerdeki yerine ve ilmî disiplinler nezdindeki değerlendirilişine kadar geniş bir perspektifte konuyu ele alan otuz tebliğin sunumuyla gerçekleştirilmiş olup, kitap halinde yayımlanmıştır.⁸¹ Sempozyumun kelâm ile ilişkilendirilebilecek tebliğlerinde, Ashâb-ı Kehf’in mücadelesinin iman ve tevhid açısından tahlil edilmesi ile söz konusu inanmış bir avuç genç topluluk özelinde ölüm konusunun değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır.

37. “Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler”, 05-07 Ekim 2012, Muş.

Uluslararası düzeyde Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından Osmanlı döneminde orta ve yüksek tahsilin yapıldığı ve ilim erbabının yetiştiği eğitim kurumları olan medreseleri tüm yönleriyle ele almaya matuf organize edilen sempozyum, iki panel eşliğinde ve ikisi açılış ve kapanış olmak üzere toplamda yirmi bir oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiriler ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁸² Kelâm açısından söz konusu bilimsel etkinlikte; Nizâmiye medreselerinde İmam Gazzâlî’nin yeri ve önemi, medrese eğitiminin oluşturduğu peygamber algısı, zikredilen kurumlarda okutulan akide kitapları, geçmişten günümüze kelâm eğitimi ve halka yansıma biçimi ve medrese eğitim sisteminde kelâm ilmine bakış açısı değerlendirilmiştir.

80 İsmail Narin (ed.), *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler (Uluslararası Sempozyum)*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013.

81 Seydihan Küçükdağlı ve Serdar Yakar (eds.), *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu*, Ankara: Öncü Basımevi, 2013.

82 Fikret Gedikli (ed.), *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, Muş: M. Ş. Ü. Yayınları, 2013. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Harun Çağlayan, “Medreseler Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler’ Uluslararası Sempozyum”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2014, sy. 11, s. 156-182.

38. “Elmalı M. Hamdi Yazır Sempozyumu”, 02-04 Kasım 2012, Antalya.

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından organize edilen sempozyum, birisi açılış olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Son dönem Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinin en önemli ilmî simalarından olan Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'ın (1878-1942) tefsirden hadîse İslâmî disiplinlere olan katkılarını ele almak üzere tertip edilen sempozyumun bir oturumu, onun kelâm, tasavvuf ve mezhepler tarihi bağlamındaki görüşlerinin değerlendirilmesine ayrılmıştır. Burada nübüvvet anlayışı, başyapıtı olan *Hak Dini Kur'an Dili* eseri bağlamında Hz. Muhammed'e ilişkin tasavvuru, tevhîd ve vahdet-i vücûda dair değerlendirmeleri ve mezhep algısı bağlamında Şiîliğe getirdiği eleştiriler söz konusu edilmiştir.

39. “Uluslararası İmâm Şâfiî Sempozyumu”, 30-31 Mart 2013, İstanbul.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından altı oturumda halinde gerçekleştirilmiş olup, sempozyumda sunulan bildiriler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁸³ Kelâm ve mantık ilimlerine ayrılan oturumda, İmâm Şâfiî'ye göre akıl-nakil ilişkisi ve onun akîde anlayışı kelâm açısından değerlendirilmiştir. Diğer oturumlarda gündeme getirilen; İmâm Şâfiî'nin hikmet teorisi, hadîs anlayışının Mu'tezile üzerindeki etkisi, ilk dönem Eş'arîlik-Şâfiîlik ilişkisi ve Eş'arîliğe olan etkisi konuları da kelâm ilmi nokta-i nazarından önemlidir.

40. “Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu”, 27-29 Eylül 2013, Şırnak.

Şırnak Üniversitesi, Şırnak Valiliği, Şırnak Belediyesi, Şırnak Ticaret ve Sanayi Odası ve Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) işbirliğiyle ulu'l-azm peygamberlerden Hz. Nuh'u farklı yönleriyle ele almaya matuf organize edilen sempozyum, yedi oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiriler kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁸⁴ Bilimsel toplantının bir oturumu da Hz. Nuh'un nübüvvet mücadelesine ayrılmış ve bu mücadelesi ile tevhîde çağırma yöntemi ve İbnü'l-Arabî'nin bu yöntemine getirdiği eleştirilerin kritiği söz konusu edilmiştir.

41. “Uluslararası 13.Yüzyılda Felsefe Sempozyumu”, 16-17 Kasım 2013, Ankara.

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi tarafından organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda on beş oturum halinde gerçekleştirilmiştir. İslâm düşünce tarihi açısından kırılma noktası olarak kabul edilebilecek

83 Mahfuz Söylemez (ed.), *Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kısacasında İmâm Şâfiî*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2014.

84 Hamdi Gündoğar ve Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (eds.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. İbrahim Baz, “İnsanın Zaman ve Mekânla İlişkisi Bağlamında ‘Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu’”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, sy. 8, s. 286-290.

XIII. yüzyılda, mantıktan diğer ilmî disiplinlerle olan ilişkisine kadar geniş bir skalada İslâm dünyasındaki felsefî düşüncenin zaman zaman batı tecrübesiyle karşılaştırmalar yapılarak ele alındığı bu bilimsel etkinlikte sunulan tebliğler, açılış ve değerlendirme konuşmaları kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.⁸⁵ Sempozyumun bir oturumu tamamen felsefe–kelâm ilişkisine hasredilmiştir. Bu oturumda, on üçüncü yüzyıldaki felsefî kelâm, Seyfüddîn Âmidî (ö. 631/1233) örneğinde değerlendirilmiş, söz konusu ilişkinin mahiyeti Nasîrüddîn et-Tûsî örneğinde tartışılmış, Aquinalı Thomas’ın akıl–vahiy ilişkisine dair görüşleri irdelenmiş ve son olarak bu dönemde İbn Rüşd’e karşı bir ilgisizliğin olduğu dile getirilmiştir. Felsefe ve kelâm, konuları bakımından benzer hüviyete sahip olmaları itibarıyla diğer oturumlarda sunulan tebliğlerin içeriklerinin genel hatlarını burada zikretmek faydalı olacaktır. Bunlara bakıldığında Fahreddin er-Râzî ve İmam Gazzâlî gibi kelâm âlimleri, “Tehâfüt” gelenekleri ve felsefenin yanında kelâmın tasavvufla olan ilişkisinin ön plana çıktığı görülmektedir.

**42. “Erzurumlu Şeyhülslâm Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu”,
22-24 Kasım 2013, Erzurum.**

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Tortum Belediyesi’nin ortaklaşa Osmanlı son dönem şeyhülslâmlarından Musa Kâzım Efendi’nin (ö. 1920) hayatı, kişiliği ve İslâmî disiplinlere ilişkin çalışmalarını ele almak amacıyla organize edilen sempozyum, toplamda sekiz oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından, Musa Kâzım Efendi’nin kelâmî görüşleri değerlendirilmiştir.⁸⁶

**43. “Akademide Felsefe, Hikmet ve Din Sempozyumu”,
12-13 Aralık 2013, Zonguldak.**

Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından organize edilen sempozyum; felsefe ve din, felsefe ve hikmet, felsefe ve kelâm, akıl ve inanç, hakikate ulaşmada felsefe ve dinin birlikteliği, akademi ve eğitimde felsefe ve din birlikteliği gibi konuları ele almaya matuf ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda on oturum halinde gerçekleştirilmiştir.⁸⁷ Kelâm açısından söz konusu bilimsel etkinlikte; akıl ve inanç, İslâm düşüncesinde bütüncül yaklaşım noktasından felsefe,

85 Murat Demirkol ve M. Enes Kala (eds.), *Uluslararası 13.Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: YBÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Yay., 2014. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Muhammed Enes Kala, “Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, sy. 29, s. 198-202.

86 Programa ilişkin bilgi için bkz. “Erzurumlu Şeyhülslâm Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu”, 15.02.2015, <http://mkesmp.atauni.edu.tr/?sayfa=anasayfa>. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Reyhan Keleş, “Erzurumlu Şeyhülslâm Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu’nun Ardından”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, sy. 41, s. 437-455.

87 Programa ilişkin bilgi için bkz. “Sempozyum Programı”, 02.02.2015, http://akademidefelsefe.beun.edu.tr/?page_id=88. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Mustafa Selman Tosun, “Akademide Felsefe, Hikmet ve Din Sempozyumu”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. 1, sy. 1, s. 173-182.

kelâm ve tasavvufun değerlendirilmesi, temel İslâmî disiplinlerde akla bakış, felsefesiz kelâmın imkânı mes'alesi, Cumhuriyet dönemi aydınlarının akıl-vahiy ilişkisine yaklaşımları, akademide felsefi ve teolojik derslerin birlikteliği, Kur'ân perspektifinde din tasavvuru ve tarihsel "hakikat-i Muhammediyye" anlayışının eleştirisi konuları gündeme getirilmiştir.

44. "Erzurum İspirli Kâdızade Mehmed Arif Efendi ve Ömer Efendi Sempozyumu", 02-04 Mayıs 2014, Erzurum.

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda on dört oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı dönemi Erzurumlu âlimler Kadızâde Mehmed Ârif Efendi (ö. 1173/1760) ve Ömer b. Alî b. İbrâhîm b. Halîf el-İspirî'nin (ö. 1202/1788) ilmî hayata olan katkılarını ele almak amacıyla düzenlenen bu bilimsel etkinliğin iki oturumu, söz konusu âlimlerin kelâmcı yönlerinin değerlendirilmesine ayrılmıştır. Kadızâde Mehmed Ârif Efendi'nin kelâmcılığının ele alındığı üçüncü oturumda özellikle "*Mümeyyizât-ü Mezhebi'l-Mâturîdiyye an Mezhebi'l-Gayriyye*", "*Va'd ve Va'id*", "*Şerh-u Ravzati'l-Cennât*" ve "*Şerh-u Risâleti't-Tevhîd*" adlı risaleleri değerlendirilmiştir. Diğer taraftan Ömer Efendi'nin kelâmcılığı ve mantıkçılığına ayrılan on ikinci oturumda ise onun peygamber mucizeleri ve hârikulâde olaylara ilişkin yaklaşımı değerlendirilmiş ve "*Sürûr-u Kalbi'n-Nâzirîn*" adlı eseri ile "*Muî'nü'l-İhvân*" isimli mantık risalesi söz konusu edilmiştir.⁸⁸

45. "Ömer Nasuhi Bilmen Sempozyumu", 08-09 Kasım 2014, İstanbul.

İstanbul Müftülüğü, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Üsküdar Belediyesi işbirliğinde organize edilen sempozyum, birisi açılış olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Son dönem Osmanlı âlimlerinden ve Cumhuriyet dönemi Diyanet İşleri başkanlarından olan Ömer Nasuhi Bilmen'in (1883-1971) fıkhıtan hadîse İslâmî ilimlere yaptığı katkıları ele almak üzere düzenlenen bilimsel toplantının son oturumu onun kelâmcılığını ele almak üzere tahsis edilmiştir. Burada Bilmen'in kader mes'alesine yaklaşımı, yeni ilm-i kelâmda kozmoloji ve konuya ilişkin bakışı, evrim anlayışına karşı yaptığı eleştiriler ve diğer dinlere dair görüşleri değerlendirilmiştir.⁸⁹

IV. Kelâm Ekolleri Ana Temalı Sempozyumlar

1. "Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu", 13-15 Şubat 1993, İstanbul.

Bu uluslararası sempozyum, İSAV tarafından düzenlenmiş ve toplamda on altı tebliğ ile müzakereleri ve on üç açılış, kapanış ve değerlendirme konuşmaları ile

88 Programa ilişkin bilgi için bkz. "Erzurum İspirli Kâdızade Mehmed Arif Efendi ve Ömer Efendi Sempozyumu", 26.01.2014, <http://ispirli.atauni.edu.tr/site/?sayfa=ayrintili-program>.

89 "Ömer Nasuhi Bilmen Sempozyumu", 26.01.2014, <http://ilahiyat.marmara.edu.tr/event/omer-nasuhi-bilmen-sempozyumu3/>.

birlikte kitap haline getirilmiştir.⁹⁰ Müslüman düşünce geleneğinde muhalif duruşla özdeşleştirilebilecek Şiilik, geçmişten günümüze tüm yönleriyle bu sempozyumda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sempozyum, ikisi açılış ve kapanış olmak üzere toplam on oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Bu oturumlarda; Şiiliğin ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi, İmâmiyye, Zeydiyye ve İsmâiliyye kolları, fıkıhtan kelâma ve tasavvufa kadar bunların ilmî usûl ve disiplinleri, 20. asırdaki durumu ve İran İslâm devrimi gibi konular ele alınmıştır.

2. “Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet Sempozyumu”, 03–05 Aralık 2004, İstanbul.

Bu uluslararası sempozyum, İSAV’ın gelenek haline getirdiği “Tartışmalı İlmî Toplantılar” çerçevesinde İslâm düşünce tarihinin ana akım geleneği olan Ehl-i sünnet’in anlaşılması ve değerlendirilmesi amacıyla on bir tebliğin sunumuyla gerçekleştirilmiş olup, söz konusu tebliğler, müzakereler, açılış ve kapanış konuşmaları ile birlikte kitap haline getirilmiştir.⁹¹ Sempozyumda; Ehl-i sünnet’in ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve kimlik meselesi, söz konusu geleneğin oluşumunda Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve Ebû Hanîfe (ö. 150/767) gibi öncü kişiliklerin rolü, ana mezheplerin itikâdî düşünceleri, tasavvufun yeri, usûl anlayışı, usûl-i fikhın teşekkülünde kelâmî tartışmaların rolü, akıl–nakil ilişkisi, İmâmiyye Şiası’na göre Ehl-i sünnet, bu geleneğin kaynaklarına göre Hz. Peygamber örneğinde siyaset meselesi, fırka-i nâciye ve günümüz açısından Sünnî düşüncenin değerlendirilmesi konuları tartışılmıştır.

3. “Ortadoğu’nun Geleceği Açısından Şii-Sünnî İlişkileri Sempozyumu”, 27-29 Eylül 2013, Çorum.

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından geçmişten günümüze, Müslümanların iki ana bloğu olan Şiilik ve Sünnilik arasındaki ilişkilere ilişkin bir perspektif belirlemeye matuf olarak gerçekleştirilmiş olup, sempozyumda sunulan konuşma ve tebliğ metinleri “e-mâkâlât” dergisinde özel bir sayı olarak yayımlanmıştır.⁹² Sempozyum birisi değerlendirme ve sonuç olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Birinci oturumda Şii-Sünnî ilişkilerinin tarihî arka planı, ikinci oturumda söz konusu ilişkilerde belirleyici olan yaklaşım biçimleri ve üçüncü oturumda da İran İslâm devriminin mezhebî yansımaları ve takrib çalışmaları ele alınmıştır. Dördüncü oturumda Ortadoğu

90 Komisyon, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul: İlmî Neşriyat, 1993.

91 Mahmut Kaya, Hüseyin Sarioğlu, İsmail Kurt ve Seyit Ali Tüz (eds.), *Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet Sempozyumu*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Ahmet Ak, “Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet Sempozyumu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, c. 45, sy. 2, s. 413-422.

92 Cemil Hakyemez (ed.), “Ortadoğu’nun Geleceği Açısından Şii-Sünnî İlişkileri Sempozyumu Özel Sayısı”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2013, c. 6, sy. 2.

coğrafyasının mezhepsel dağılımı ve durumu, beşinci oturumda Körfez Krizi sonrasında adı geçen coğrafyada Şîilik ve Sünnilik ve altıncı oturumda da bölgedeki bazı mezhep hareketleri değerlendirilmiştir.

4. “Tarih’te ve Günümüzde Selefilik Sempozyumu”, 08–10 Kasım 2013, İstanbul.

Bu uluslararası sempozyum, İSAV tarafından düzenlenmiş ve biri ek olmak üzere toplamda sunulan yirmi üç tebliğ ve dokuz açılış ve değerlendirme konuşmaları kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.⁹³ Hz. Peygamber’den sonra sahabe, tâbiîn ve tebeu’t-tâbiîn diye nitelendirilen Müslümanların ilk üç neslinin, kaynaklarda kendilerine atfedilen kavil ve uygulamalardan mütevellit tasavvur olunan dünya görüşünü tartışmasız temel alıp, te’vil ve aklî düşüncüyü öteleyen bir düşünce biçimi olarak tanımlanabilecek Selefilik, geçmişten günümüze bütün yönleriyle bu sempozyumda ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bilimsel toplantı, ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplam dokuz oturum halinde gerçekleştirilmiştir. İlk oturumda, Selefilik’in tarihî arka planı, kökenleri ve temel esasları ve ikinci oturumda da teolojik, düşünsel boyutu, Selefilik denince ilk akla gelen cihat ve tekfir kavramları ele alınmış ve bu akımın bir düşünce okulu olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Üçüncü ve dördüncü oturumlarda hadîs, tefsîr, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve felsefe gibi disiplinler açısından Selefilik’in durumu ele alınmıştır. Beşinci oturumda ise Selefilik’in İbn Teymiyye’den itibaren gelişimi ve altıncı oturumda da İslâmî hareketlere olan etkisinden Müslümanların düşmüş oldukları açmazlarda nasıl bir minvalde değerlendirildiğine kadar geniş bir yelpazede günümüze ilişkin kritikler yapılmıştır. Son oturumda Pakistan, Batı Afrika ve Avrupa ölçeğinde dünyada Selefilik olgusu değerlendirilmiştir.

V. Kelam Âlimleri Ana Temalı Sempozyumlar

1. “Ebu Mansur Semerkandî Mâturîdî Kongresi”, 14 Mart 1986, Kayseri.

Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Enstitüsü’nün Mart ayı bilim haftası etkinlikleri çerçevesinde söz konusu üniversitede bulunan İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle Ehl-i sünnet kelâm düşüncesinin öncü isimlerinden İmam Mâturîdî ile ilgili bir kongre gerçekleştirilmiş olup, burada sunulan on üç tebliğ kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.⁹⁴ Bu sempozyumda, İmam Mâturîdî’nin hayatı, yaşadığı ortam ve döneminin İslâm dünyasının durumu, kelâm yöntemi, iman anlayışı, hüsün ve kubuh meselesinde aklın rolüne ilişkin yaklaşımı, tefsîr ve te’vil anlayışı ile bu konuya ilişkin metodu, düşünmeye ilişkin ayetlere dair yorumları, evlenmede şahitlik mes’elesine yaklaşımı, gayb problematiğini

93 Ahmet Kavas (ed.), *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.

94 Ahmet Hulûsi Köker (haz.), *Ebû Mansur Semerkandî Mâturîdî Kongresi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1986.

değerlendirmesi, müteşâbih ayetlere bakışı, Kur’ân’da kader kavramı ve ilgili ayetleri yorumlaması, rızıkla ilgili ayetleri tefsîri ve eserleri ile kendisi hakkında yazılanlar ele alınmıştır.

2. “Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî (1058-1111)”, 14 Mart 1988, Kayseri.

Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Enstitüsü’nün Mart ayı bilim haftası etkinlikleri çerçevesinde söz konusu üniversitede bulunan İlahiyat Fakültesi iş-birliğiyle ilm-i kelâm geleneğinin dönüm noktasını teşkil eden âlimlerden İmam Gazzâlî’yi felsefeciliğinden tasavvufi yönüne kadar geniş bir perspektifte ele almaya matuf bir kongre gerçekleştirilmiş olup, burada sunulan on sekiz tebliğ kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.⁹⁵ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından, İmam Gazzâlî’nin Allah’ın varlığı ve sıfatları hakkındaki görüşleri ile kelâm ilmine verdiği önem ve metodu değerlendirilmiştir.

3. “Kemal İbni Hümâm Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği Sempozyumu”, 25-26 Mayıs 1991, Sivas.

Sivas’ta bulunan Kemal İbni Hümâm Vakfı, şehrin çıkarmış olduğu en önemli ilim adamlarından Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî el-İskenderî’nin (ö. 861/1457) hayatı, ilmî kişiliği, eserleri ile ilgili on üç adet tebliğ ve konuşmalardan müteşekkil bir sempozyum düzenlemiş ve bunlar bir kitap halinde neşredilmiştir.⁹⁶ Kelâmcılığıyla ön plana çıkan İbn Hümâm’ın fıkhîtan hadise İslâmî ilimlerdeki yeri, tüm yönleriyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. İbn Hümâm’ın kelâm ilmindeki önemi ve metodunun ele alınmasının yanında en meşhur eseri *Kitâbu’l-Müsâyere* üzerinde durulmuş ve özellikle de İmam Gazzâlî’nin “*Kavâ'idü’l-Akâid*” isimli telifi arasında karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca İbn Hümâm’ın Avrupa kütüphanelerindeki mevcut yazma eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

4. “İzmirli İsmail Hakkı (Sempozyum)”, 24-25 Kasım 1995, İzmir.

Türkiye Diyanet Vakfı’nın katkılarıyla Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından yeni ilm-i kelâm denilince ilk akla gelen Osmanlı’nın son dönemi ile Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaşamış olan çok yönlü âlim İzmirli İsmail Hakkı’nın ilim dünyasındaki yeri ve önemini ortaya koymak amacıyla organize edilen sempozyum, beş bölüm halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğ ve müzakere metinleri kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁹⁷ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından, İzmirli İsmail Hakkı’nın bilgi teorisi, “*Din-i İslâm ve Din-i Tabii*” ve “*el-Furkân beyne’t-Tevfik ve’l-Hızlân*” gibi eserleri, kelâm

95 Ahmet Hulûsi Köker (yay.), *Ebû Hâmid Muhammed El-Gazâlî (1058-1111)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, ts.

96 Şaban Tutcu ve Osman Kavakhoğlu (haz.), *Kemal İbni Hümâm Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği (Sempozyum Tebliğleri)*, Sivas: Kemal İbn-i Hümâm Yayınları, 2007.

97 Mehmet Şeker ve Adnan Bülent Baloğlu (haz.), *İzmirli İsmail Hakkı (Sempozyum: 24-25 Kasım 1995)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

problemlerine ilişkin görüşleri ve yeni ilm-i kelâm anlayışı ile *Sebilürreşâd* dergisinde bu konuya ilişkin tartışmalar ele alınmıştır.

**5. “İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi”,
16-19 Ekim 2003, Mudanya/Bursa.**

KURAV tarafından genelde re’y ekolünün özelde de Hanefî-Mâtürîdî düşüncenin ilk dönem bânilerinden İmam-ı A’zam Ebu Hanife’nin Müslüman düşünce tarihindeki yeri, önemi ve etkilerini izhar etmek maksadıyla organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda on dört oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğ, müzakere ve konuşmalar kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.⁹⁸ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; Ebu Hanife’nin Kur’ân anlayışı ile usûl ve furûya ilişkin bakış açısının kelâmî temelleri, kelâma dair görüşleri ile Sünnî kelâmın teşekkülüne olan etkileri, akıl-vahiy ilişkisi ile hüsün-kubuh mes’elesine yaklaşımı, kelâmcılığı ve kendisine atfedilen akâid risalelerinin otantikliği problemi, iman tanımının kritize edilmesi, din anlayışı, Mürciîliği tartışmaları ve itikâdî düşüncesi bakımından tevîlin kapsam sorunu gündeme getirilmiştir.

6. “Uluslararası Seyfüddîn Âmidî Sempozyumu”, 24-26 Ekim 2008, Diyarbakır.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, İl Özel İdaresi ve Şarkiyat Araştırmaları Derneği’nin işbirliğiyle kenttin yetiştirmiş olduğu önemli bir kelâm âlimi olan Seyfüddin el-Âmidî’yi farklı yönleriyle ele almaya matuf organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve genel değerlendirme olmak üzere toplamda altı oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiri, değerlendirme ve konuşmalar kitaplaştırılarak neşredilmiştir.⁹⁹ Âmidî’nin ayetleri tefsirinin usûl ve kelâm açısından değerlendirilmesi, Allah tasavvuru, nübüvvet müdafaası, bir bilgi vasıtası olarak haberi ele alışı, felsefenin kelâma dâhil edilmesi sürecindeki rolü, ona göre felsefe ve kelâm ilişkisi, itikâdî fırkalar hakkındaki düşüncelerinin Fahreddin er-Râzî ile karşılaştırılması konularının işlenmesi kelâm açısından dikkatleri çekmektedir.

**7. “Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik”,
22-24 Mayıs 2009, İstanbul.**

Bu uluslararası sempozyum, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İSAV işbirliğiyle düzenlenmiş ve birisi açılış tebliği olmak üzere toplamda otuz üç tebliğ

98 İbrahim Hatiboğlu (ed.), *İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi (Sempozyum Tebliğ ve Müzâkereleri)*, Bursa: KURAV Yayınları, 2005. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Fatma Betül Satoğlu, “İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi’ Sempozyumu”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2003, sy. 2, s. 285-289; Nurhayat Haral Yalçı; “İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi Sempozyumu”, *DÎVÂN İlmî Araştırmalar*, 2003, sy. 15, s. 259-267.

99 Ahmet Erkol ve Abdurrahman Adak, İbrahim Bor (eds.), *Uluslararası Seyfüddîn Âmidî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Ahmet Erkol, “Uluslararası Seyfüddin Amidi Sempozyumu”, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2009, sy. 2, s. 167-173.

ve on iki açılış ve değerlendirme konuşmaları kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.¹⁰⁰ Ehl-i sünnet kelâm düşüncesinin öncü isimlerinden İmam Mâtürîdî, ilmî kişiliği ve geçmişten günümüze İslâm düşüncesindeki etkileri bakımından tüm yönleriyle bu sempozyumda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sempozyum, ikisi açılış ve kapanış olmak üzere toplam on bir oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Bu oturumlarda; İmam Mâtürîdî’nin dünya görüşü, üslûbu, kelâm yöntemi, din ve şeriat anlayışı, diğer dinlere bakışı, kendisini nispet ettiği gelenek olması hasebiyle Hanefilik, düşüncelerinin Eş’arî kelâm sistemi ile karşılaştırılması, sistemindeki temel kavramlar, Mu’tezile’ye getirmiş olduğu eleştiriler, Şîa’ya karşı yaptığı kritikler, *Te’vilatu’l-Kur’ân* isimli eseri ve tefsîr metodu, diğer eserleri, kendisinden sonra Mâtürîdî kelâmcılığı, yetişmiş olduğu ortamın tahlil edilmesi ve günümüz açısından sisteminin değerlendirilmesi gibi konular ele alınmıştır.

8. “Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu”, 04-06 Aralık 2009, Bursa.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin işbirliğiyle Osmanlı dönemi kelâm geleneğini şekillendiren âlimlerden Şemseddin Muhammed b. Hamza Molla Fenârî’yi (ö. 834/1431) hayatı ve eserlerinden İslâmî disiplinler bakımından döneminin ilim hayatındaki önem ve yerini değerlendirmeye matuf organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve kapanış olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiri ve konuşma metinleri kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁰¹ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; Molla Fenârî’nin âlem anlayışı, tanrının kudretine ilişkin görüşleri, kelâmî tartışmalar bağlamında esmâ-i hüsnâ’ya bakışı, Osmanlı kelâm geleneği çerçevesindeki yeri ve önemi tartışılmıştır.

9. “Ekmelüddîn Bâbertî’yi Keşif Yolunda, I. Ekmelüddîn Bâbertî Sempozyumu”, 28-30 Mayıs 2010, Bayburt.

Bayburt Üniversitesi, Bayburt Valiliği ve Belediyesi ile Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından döneminin meşhur Hanefî fakihlerinden olmakla birlikte Mâtürîdî kelâm ekolünün de önemli temsilcilerinden olan Ekmelüddîn Muhammed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî’yi (ö. 786/1384) tüm yönleriyle ele almak amacıyla ortaklaşa düzenlenen sempozyum, açılış ve değerlendirme konuşmalarıyla birlikte kırkın üstünde tebliğin sunumuyla gerçekleştirilmiş olup, kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁰² Kelâm açısından söz konusu bilimsel etkinlikte; Bâbertî’nin akıl anlayışı, ona göre kelâm-belâgat ilişkisi, Ebû Ca’fer

100 İlyas Çelebi (ed.), *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı)*, İstanbul: İFAV, 2012.

101 Tefik Yücedoğru ve Orhan Ş. Koloğlu, U. Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz (eds.), *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010.

102 Selçuk Coşkun (ed.), *Ekmelüddîn Bâbertî’yi Keşif Yolunda I. Ekmelüddîn Bâbertî Sempozyumu*, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2014. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Kadir Recep Muhammed, “Ekmelüddîn Bâbertî Sempozyumu”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, c. 20, sy. 1, s. 331-335.

Ahmed el-Mısrî et-Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Akide*'sine yazmış olduğu şerhin diğer şerhlerle karşılaştırılması, Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhul-Ekber* isimli eserine yazmış olduğu şerh, nübüvvet anlayışı, Ebû Hanîfe'nin etkisi bağlamında kelâma bakışı, kelâmî analizlerinde rasyonel dilin dönüşümü sorunu ve Kur'ân'dan hareketle büyük günah mes'elesine yaklaşımı konuları değerlendirilmiştir.

10. "Uluslararası Hocazâde Sempozyumu", 22-24 Ekim 2010, Bursa.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin işbirliğiyle Osmanlı dönemi kelâm ile "Tehâfüt" geleneğinin önemli isimlerinden Hocazâde Muslihuddin Mustafa Efendi'nin (ö. 893/1488) dönemin Osmanlı ilim hayatındaki yeri ve önemini ele almaya matuf organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve kapanış olmak üzere toplamda yedi oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan bildiri ve konuşma metinleri kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁰³ Söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; Hocazâde'ye göre İmam Gazzâlî'nin filozofların Tanrı'nın varlığına ilişkin görüşlerini eleştirmesine bakışı, *Tehâfüt*'ünde sebeplilik ilkesi, "Tehâfüt" geleneği ve tanrının bilgisine dair yaklaşımı, ezeli kelâmî ele alış tarzı, âlem anlayışı ve âlemin ezeliği tartışmalarındaki konumu hususları değerlendirilmiştir.

11. "900. Vefât Yılında Uluslararası Gazzâlî Sempozyumu", 07-09 Ekim 2011, İstanbul.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İSAV ve Ümraniye Belediyesi'nin işbirliğinde İslâm düşünce tarihinde İmam Gazzâlî'yi tüm yönleriyle ele almaya matuf tertip edilen sempozyum, ikisi açılış ve değerlendirme olmak üzere toplamda on üç oturum halinde gerçekleştirilmiş olup, sunulan tebliğ, değerlendirme ve konuşma metinleri kitaplaştırılarak yayımlanmıştır.¹⁰⁴ Sempozyumun her bir oturumu ilmî disiplinlere ayrılarak İmam Gazzâlî'nin söz konusu disiplinlerdeki öneminin vurgulanması amaçlanmıştır. Kelâma ayrılan oturumda; onun ilim tasnifinde kelâma verdiği yer, akla ve taklîde dair görüşleri, hakikatü'n-nübüvve konusu, kelâmcıların delil ve yöntemlerine karşı tutumu ve yaratılış delilleri bağlamındaki bakış açısı söz konusu edilmiştir. Bundan başka diğer oturumlarda tartışılan; İmam Gazzâlî'nin filozofları tekfir etmesi, Hz. İsa'nın ulûhiyeti iddialarına karşı bakışı, zorunlu varlık kavramını değerlendirme biçimi, âlemin mükemmelliği, ilahî iradeye dair argümanları ve filozoflara karşı cevabı ve metafiziğe yönelttiği eleştirilerin kritize edilmesi gibi konular da kelâm açısından dikkate şayandır.

103 Tefvik Yücedoğru ve Orhan Ş. Koloğlu, U. Murat Kılavuz, Kadir Gömbeyaz (eds.), *Uluslararası Hocazâde Sempozyumu*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011.

104 İlyas Çelebi (ed.), *900. Vefât Yılında Uluslararası Gazzâlî Sempozyumu*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. K. Yusuf Ünal, "900. Vefât Yılında Uluslararası Gazzâlî Sempozyumu", *Tasavvuf*, 2010, sy. 25, s. 319-320.

12. “Uluslararası İmâm Mâtûrîdî Sempozyumu”, 28-30 Nisan 2014, Eskişehir.

Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı’nın himayeleri, Eskişehir Valiliği ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi işbirliği ile İslâm düşüncesi ve Türk tefekkür tarihinde önemli bir yere sahip olan, hayatı, ortamı, ilmî kişiliği, görüşleri, etki alanları ve eserleri ile son dönemlere kadar hak ettiği ilgiyi görmediği iddiasıyla İmâm Mâtûrîdî’yi tüm yönleriyle anlamaya ve tanıtmaya matuf organize edilen sempozyum, ikisi açılış ve kapanış–değerlendirme olmak üzere toplamda on bir oturum halinde gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁵ Kelâm açısından oturumlara bakılacak olursa açılış oturumunda, İmâm Mâtûrîdî’nin anlaşılmasında yöntem sorunu ve Semerkand’daki muasırları söz konusu edilerek zikredilen bilimsel etkinlik başlamıştır. İlk oturumda; İmâm Mâtûrîdî’nin yaşadığı ortam, din ve vicdan hürriyeti anlayışı, İbnü’l-Arabî ile karşılaştırılması ve kendisinden sonra Mâtûrîdîliğin farklılaşması gündeme getirilmiştir. İkinci oturumda; Ekmelüddin Bâbertî örneğinde Osmanlı’nın ilk dönemlerinde Hanefî–Mâtûrîdî algısı, Ebü’l-Muîn en-Nesefî’nin Mâtûrîdîlikteki yeri ve önemi, Nesefî şerhlerinden hareketle peygamberlere iman bahsinde İmâm Mâtûrîdî’nin düşünceleri, Eş’arî’nin ikmalî ve Mâtûrîdî’nin ihmalî mottosuyla birlikte Eş’arîlik–Mâtûrîdîlik ve Güney ve Güneydoğu Asya’da Mâtûrîdîlik karşılaştırması söz konusu edilmiştir. Üçüncü oturumda; Mâtûrîdî örneğinde günümüz dindarlığı bakımından kelâmın değeri, İslâm düşüncesinin tecdidinde ve sorunların çözümlenmesinde İmâm Mâtûrîdî’nin önemi, din–şeriat ayrımı bağlamında kendisiyle Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) arasında bir karşılaştırma konu edilmiştir. Dördüncü oturumda; Mâtûrîdî’nin Kur’ân’ı Kur’ân’la te’vîl yöntemi ve Fatiha Süresi’ni tefsiri bağlamında Allah–insan ilişkisine bakışı ele alınmıştır. Beşinci oturumda; İmâm Mâtûrîdî’ye göre akıl–vahiy ilişkisi, buna ilişkin görüşlerinin günümüz sorunları açısından tahlili, nübüvvetin akli ve ahlâkî savunusu, Mâtûrîdî kelâm geleneğinde ilahî ve beşerî fiiller, metafizik bilginin imkânı sorunu, felsefe–kelâm ilişkisi, nedensellik mes’alesi ve Sadru’ş-Şerîa es-Sânî unvanlı Ubeydullah b. Mes’ûd el-Mahbûbî el-Buhârî’nin (ö. 747/1346) katkısı bağlamında irade ve iyilik–kötülük mes’alesi tartışılmıştır. Altıncı oturumda; mukallidin imanı ve istisna tartışmalarının sosyopolitik kültürel bağlamı, din ve siyaset bakımından Maverâünnehir bölgesinde İmâm Mâtûrîdî’nin yeri, ona göre hakikat, taklit ve tahkik açısından iman, itikâd, kader ve bu anlayışının Aquinalı Thomas ile karşılaştırılması, Mâtûrîdî akidesinin Kazak Müslüman toplumundaki yeri ve İmâm Mâtûrîdî’nin ilmî mirasının Özbekistan’da araştırılması konuları değerlendirilmiştir. Yedinci oturumda; İmâm Mâtûrîdî’nin ahlâk kuramının teolojik ve felsefî çözümlenmesi, istidlal kavramından hareketle dinin epistemolojisi açısından inanç ahlâkına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi, insanın ahlâkîliğine bakışı, varlık, bilgi ve değer ilişkisi bakımından

105 Ahmet Kartal (haz.), *Uluğ Bir Çınar İmâm Maturidi Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı (28-30 Nisan 2014, Eskişehir)*, İstanbul: Doğu Araştırmaları Merkezi, 2014.

ahlâk anlayışı söz konusu edilmiştir. Sekizinci oturumda; İslâm–iman ilişkisi konusundaki Cibrîl hadîsine İmam Mâtûrîdî'nin getirdiği yorum, haber-i vâhidin bilgi değerine dair yaklaşımı, ona göre Hz. Peygamber'in otoritesi mes'elesi ve Mecûsîlik örneğinde inanç gruplarına getirdiği eleştiriler ele alınmıştır. Dokuzuncu oturumda; Mâtûrîdî kelâm geleneğinin temelleri ile bozkır–göçebe toplumların yeniden inşasında Mâtûrîdî itikâdının önemi ve yeri konuları değerlendirilmiştir. Sempozyum değerlendirme oturumu ile sona ermiştir.¹⁰⁶

**13. “Uluslararası İmam Eş'arî ve Eş'arilik Sempozyumu”,
21-23 Eylül 2014, Siirt.**

Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından kelâm tarihinin önemli dönüm noktası isimlerinden olan İmam Eş'arî'nin görüşleri, Müslüman düşünce geleneğindeki yeri ve önemi, kendisinden neş'et eden Eş'arilik, teşekkül ve gelişim sürecinin incelenmesi ve tartışılmasına matuf seksenin üzerinde bildirinin sunumuyla geniş katılımlı olarak gerçekleştirilen bir sempozyumdur. Hadisten fıkha geniş bir yelpazede değerlendirmelerin yapıldığı söz konusu bilimsel etkinlikte kelâm açısından; Eş'arilik'te kelâm–tasavvuf ilişkisi, hicri IV. asra kadar Eş'arilerle Hanbelîlerin mücadelesi, kelâm usûlünün oluşumuna İmam Eş'arî'nin etkisi, İmam Gazzalî'nin Eş'ariliğe olan katkıları, yaratılış ve gâilîk bağlamında Eş'arî bakış açısının kritiği, günümüzdeki tartışmalarda İmam Eş'arî ve Eş'ariliğe yöneltilen eleştiriler, Eş'arî sistemin teolojik temelleri, İbn Rüşd'ün Eş'ariliği tenkidi, İmam Eş'arî'nin Şiîlik anlayışı, İbn Sînâ ve İbn Teymiyye'ye etkileri, kurucu bir şahsiyet olarak geçmişten günümüze İmam Eş'arî, Eş'ariliğe göre şefaat meselesi, Eş'ariliğin gelişimi ve yayılması, İmam Eş'arî'nin kaynakları, Eş'ariliğin Ehl-i sünnet nezdinde baskın oluşu, kelâm sistemi, şiirle istişhâd yöntemi, Eş'ariliğe göre Allah Teâla ve sıfatları, ilk dönemlerde bilgi, insanın fiilleri, kesb teorisi, modern dönemde buna dair eleştiriler, peygamber tasavvuru ve bunun vehbîliği meselesi, kelâmî ta'lîl, aklın işlevselliği sorunu, kader konusu, siyaset meselesi, Fahreddin er-Râzî ve İbn Teymiyye örneğinde Eş'arilik ve Selefilik arasındaki farklar, Fahreddin er-Râzî'nin felsefi kelâmın teşekkülündeki rolü, İbn Hazm'ın Eş'ariliğe getirdiği eleştiriler, Eş'arî atom düşüncesi, hüsün–kubuh meselesi, Eş'ariliğin Hıristiyanlığın ulûhiyyet anlayışını tenkidi, kâdir-i mutlak tanrı anlayışı, nedensellik bağlamında İmam Gazzâlî ve Aquinalı Thomas, teklif konusu çerçevesinde de İmam Eş'arî ve Kâdî Abdülcebbar ve ayrıca nefis çözümlemesi arasında karşılaştırma, tecsîm ve teşbîh ifade eden lafızların anlaşılmasında Eş'ariliğin etkileri, Osmanlı medrese eğitiminde okutulan Eş'ari kelâm kitapları ve bu gelenekte Eş'ariliğin baskın oluşunun muhtemel nedenleri, fırka-i nâciye konusuna Eş'ariliğin bakışı,

106 Programa ilişkin bilgi için bkz. “Uluslararası İmam Mâtûrîdî Sempozyumu (28-30 Nisan 2014)”, 02.02.2015, <http://imammaturidi2014.blogspot.com.tr/>. Ayrıca sempozyum değerlendirmesi için bkz. Ömer Dinç, “Uluslararası İmam Mâtûrîdî Sempozyumu”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. 13, sy. 25, s. 227-231.

İmam Eş’arî’nin *el-Muhtezzen* adlı tefsirinin kelâm açısından metodolojik yönü ve Kur’ân’ı anlama ve yorumlama biçimi, çağdaş İslâm düşüncesinde İmam Eş’arî ve Eş’arîlik algısı, İmamü’l-Harameyn’in Mu’tezilî usûle getirdiği eleştiriler, tanrının basitliği ya da karmaşıklığı üzerine Eş’arîler ve İbn Sinâ arasındaki tartışmalar ve ahiret hayatı bağlamında Eş’arî kelâm sistemi ile İshrâkî felsefenin karşılaştırılması gündeme getirilmiştir.¹⁰⁷

Sonuç

İlk olarak bu çalışmada söz konusu edilen doksan küsur bilimsel etkinliğin gerçekleştirilmesinde, İlahiyat Fakültelerinin öncü bir rol aldığını ifade etmek gerekir. Ardından Diyanet İşleri Başkanlığı, bilimsel araştırma merkez ve vakıfları, sosyal içerikli devlet kurumları ve sivil inisiyatiflerin katkıları gelmektedir. Bununla birlikte belirleyici unsurun İlahiyat birikimi olduğu belirtilmelidir. Zira 1949 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan bir fakülte ile başlayan, 1980’lerdeki yakaladığı ivmenin akabinde son yıllarda büyük bir hızla sayıları artan İlahiyat Fakülteleri, zikredilen sempozyumların bilimsel çatılarını oluşturan bir hüviyete sahiptir. Bu zaviyeden bakılınca bu birikimin artık meyvelerini verdiği seksenlerden itibaren beş ana başlık altında ele alınan ilmî toplantıların düzenlenmeye başladığı, doksanlarda yoğunlaştığı ve iki binli yıllardan itibaren de büyük bir ivme kazandığı görülmektedir.

İlk başlıkta ele alınan kelâm koordinasyon toplantılarının, Türkiye çapında kelâm eğitim–öğretimiyle iştigal eden uzmanların bu gayretlerini daha ileriye taşımak ve geliştirmek maksadıyla başladığı ve bu minvalde bir gelenek haline geldiği görülmektedir. Önceleri bu amaçla başlamasıyla birlikte ilerleyen süreçte toplantılar, zenginleştirilmiş ve kelâmın en temel mevzularını ülkenin gündemini takip eden bir tarzda konulu sempozyumlar eşliğinde organize edilir olmuştur. Ancak hiçbir zaman eğitim–öğretim mes’elelerinin değerlendirilmesi ihmal edilmemiştir. Farklı birikimlerin bir araya gelmesi ve kaynaşmanın vesilesi olan bu toplantıların *İslâm İnanç Esasları El Kitabı*¹⁰⁸ ve *Kelâm El Kitabı*¹⁰⁹ gibi ders kitaplarının hazırlanması ve ayrıca sempozyum metinlerinin basılması örneğinde olduğu gibi meyvelerini verdiği düşünülmektedir.

Kelâm konularının ana tema olarak seçildiği bilimsel etkinliklerin iki binli yıllarla başladığı müşahede edilmektedir. Bu toplantılarda özellikle çağımız insanının karşılaştığı inanca problemleri ile bunların temel sâiklerinin belirlenmesi ve çözümlenmesine matuf akıl, vahiy, nübüvvet, kader ve gayb gibi konuların mercek altına alınmasının temel hedef alındığı görülmektedir.

107 *Uluslararası İmam Eş’arî ve Eş’arîlik Sempozyumu*, Cemaleddin Erdemci, Fadıl Aygan (eds.), 2 cilt, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

108 Şaban Ali Düzgün (ed.), *İslâm İnanç Esasları El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

109 Şaban Ali Düzgün (ed.), *Kelâm El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Üçüncü başlıkta ele alınan kırkın üstündeki sempozyum, interdisipliner çalışmaların ne kadar önemli olduğunu izhâr etmektedir. Nitekim bu toplantıların, önemli bir kısmını İslâmî disiplinlerde usûl konusu oluşturmaktadır ki her bir ilim dalı gerek başlı başına gerekse de aralarındaki mütedâhil ilişkiler bakımından işlenmiştir. Felsefeden hadise söz konusu ilimlerin ana konularının ele alındığı gibi İslâm düşüncesinin önemli şahsiyet ve ilmî kişilikleri ile kurucu coğrafya ve temel kurumların da söz konusu edildiği bu toplantıların mutlaka belli bir oturumu veya bazı tebliğleri kelâmıla ilişkili konulara hasredilmiştir. Köklü İlahiyat Fakültelerinin yanında son zamanlarda yenilerinin açılmasıyla birlikte diğer başlıklardaki toplantılarda görüldüğü gibi bu tür bilimsel etkinliklerin sayısında da hızlı bir artış olmuştur.

Dördüncü başlıkta ele alınan sempozyumlar dikkate alındığında İSAV'ın adı ön plana çıkmıştır. İslâm dünyasını oluşturan ana akım anlayışların değerlendirildiği bu bilimsel etkinliklerde ilk olarak muhalif söylemin ifadesi olan Şîlik ardından en önemli kitle olarak Ehl-i sünnet ve son günlerde gündemi sıklıkla meşgul eden Selefilik anlayışları geçmişten günümüze anlaşılmaya çalışılmış ve tartışılmıştır. Bununla birlikte maalesef, kelâm ilmi denilince ilk akla gelen, İslâmî düşüncenin terakkisinde önemli rolü bulunan ve ilk sistemli ekolü olan Mu'tezile'ye dair müstakil bir sempozyum 2016 yılına kadar düzenlenememiştir. Fakat kelâm camiasından bu eksikliği hisseden bir grup genç akademisyen bir araya gelmiş ve Mu'tezile'nin kaynaklarını ve sistematik düşünce yapısını gün yüzüne çıkaracak uzun soluklu bir çalışmayı başlatmışlardır. Bu amaçla gerçekleştirilen şu toplantıları mutlaka zikretmek gerekir: "Mu'tezile Metodolojisi Çalıştayı", 10-11 Aralık 2016, BİSAV, İstanbul; "el-Muğni Çalıştayı (Mu'tezile'de Yöntem)", 09 Ağustos 2017, Endülüs Yayınları, İstanbul. Bu yöndeki gayretlerin yoğunlaşarak devam etmesi umut edilmektedir. Diğer taraftan Ehl-i sünnet'in itikâdî bağlamdaki iki ana kolu olan Mâturîdîlik ve Eş'arîlik'le ilgili de başlı başına sempozyumlar organize edilmediği düşünülebilir. Muhtemeldir ki çalışmanın son başlığında ele alınan sempozyumlar kapsamında İmam Mâturîdî ve İmam Eş'arî ile ilgili ve alt konu olarak bu ekollerin ele alındığı diğer toplantılarda ihtiyacın karşılanmış olduğu fikriyle hususî etkinlikler düzenlenmemiştir.

Son başlığımızda işlenen sempozyumlarda özellikle bu topraklarda neşvü nemâ bulmuş ve hala etkinliğini sürdüren Hanefî/Mâturîdî ve Eş'arî geleneklerin öncü isimleri ile tarihten günümüze bu ülkenin yetiştirmiş olduğu kelâm âlimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak bu alanda da yapılması gereken çok şey bulunmaktadır. Örneğin son dönem Osmanlı şeyhülislamlarından Mustafa Sabri Efendi, düşünceleri itibarıyla kelâm açısından önem arz etmektedir, bununla birlikte onun adına her hangi bir bilimsel etkinlik organize edilmemiştir. Sonuç olarak bu çalışmayla, ülkemizde kelâm ilmine ilişkin gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde gerçekleştirilmiş sempozyumlara dair genel bir perspektif verilmeye çalışılmıştır. Ulaşılabildiği kadarıyla doksanın üstünde bilimsel etkinlik değerlendirme konusu olmuştur. Muhtemel noksanlıklar ilim dünyasının katkılarıyla kemâle erecektir.

Mukaddem temenniyle birlikte, son olarak bu makalenin konusunun dinamik bir yapı arz ettiğini ifade etmek gerekir. 2017 yılının Ekim ayında yazımızın son okumasının yapıldığı zamanda bile “Vahiy Zincirinin Son Halkası Kur’ân Vahiy Sempozyumu” adlı bilimsel bir etkinlik Bağlarbaşı Kültür Merkezi’nde gerçekleştiriliyordu. Bu nedenle makalenin 2015 yılında kaleme alındığı düşünülürse her ne kadar her birine detaylı yer ayırmak mümkün olmasa da yaklaşık son iki yıllık süreçte kelâm ile ilişkili düzenlenen veya bugüne kadar gözden kaçan sempozyum ve çalıştayların en azından isimlerinin zikredilmesinin elzem olduğu düşünülmektedir: Kelâm Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantıları: 21. Toplantı: “Uluslararası Kelâm İlminde Metodoloji Sorunu Sempozyumu”, 13-15 Mayıs 2016, Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Gaziantep; 22. Toplantı: “Uluslararası Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu”, 12-14 Mayıs 2017, Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Van. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur’an Araştırmaları Merkezi’nin ağırlığını hissettirdiği diğer toplantılar ise şunlardır: “Kuramer Şile Bilim Dalları Ortak Çalıştayı”, 04-07 Ekim 2013, KURAMER, İstanbul; “Din Dili Çalıştayı”, 25-26 Nisan 2014, KURAMER, İstanbul; “Mucize ve Gayb Çalıştayı”, 18-21 Eylül 2014, KURAMER, İstanbul; “Beklenen Kurtarıcı İnanıcı Sempozyumu”, 22 Ekim 2016, KURAMER, İstanbul; “İslam Düşünce ve Geleneğinde Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet” konulu sempozyum, 04 Mart 2017, KURAMER, İstanbul; “Çağdaş Düşünce İnsan”, 18 Mart 2017, İLKE ve İLEM, İstanbul.

Türkiye’de Kelâm İlmine Dair Sempozyumlar: Genel Bir Değerlendirme

Mustafa Selim YILMAZ

Özet

Bu çalışmanın temel amacı Cumhuriyet tarihimizde kelâm ilmine dair düzenlenmiş sempozyumları genel hatlarıyla ortaya koymaktır. Sistemantik bir usûlle dikkate alınan söz konusu bilimsel etkinlikler, beş ayrı başlık altında ele alınmıştır. Öncelikle sahip olunan birikimin paylaşarak kelâm eğitim ve öğretiminin daha kaliteli bir hale getirilmesi ve güncel bir söylem yakalanması amacıyla düzenlenen koordinasyon toplantıları değerlendirilmiştir. Diğer taraftan kelâmın temel konularının ve bu ilme katkı sunmuş âlimlerin gerek müstakil gerekse de alt başlıklar olarak tartışıldığı sempozyumların gelişim süreçleri takip edilmiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki farklı İlahiyat alanlarında gerçekleştirilmiş olan ilmî toplantılarda kelâm konularına da yer verilmesi interdisipliner çalışmaların ne kadar önem arz ettiğinin ciddi bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Sempozyum, Koordinasyon Toplantıları, Kelâm Âlimleri, Kelâm Ekolleri.

Symposiums related to Kalām (Islamic Theology) in Turkey: A General Overview

Mustafa Selim YILMAZ

Abstract

The aim of this article is to provide a general overview of symposiums related to *kalām* held in the Republican period. It evaluates these academic meetings systematically under five separate headings. On the one hand, the coordination meetings, where different participants share their accumulated experience to improve the education of *kalām* and to adapt to the most current discourse, have been analysed. On the other hand, the development of symposiums has been observed as they treat the fundamental issues of *kalām* and the contributing scholars under either separate or sub headings. Moreover, the fact that the issues of *kalām* have been addressed in symposiums related to different fields of theology is a significant indicator of the importance of interdisciplinary studies.

Keywords: Kalām, Symposium, the Coordination Meetings, Scholars of Kalām, Kalām Schools.